

Agronomická
fakulta

Mendelova
univerzita
v Brně

**Analýza významu a uplatnění kulturních rostlin
v programu „fair trade“**
Diplomová práce

Vedoucí práce:
Ing. Jan Winkler, Ph.D

Vypracovala:
Bc. et Bc. Martina Lišková

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci: Analýza významu a uplatnění kulturních rostlin v programu „fair trade“ vypracoval/a samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědom/a, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne:.....

.....
podpis

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda vyjádřila své poděkování panu Ing. Winklerovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a cenné rady, které mi během zpracování mé práce poskytl a také za čas věnovaný konzultacím.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce má za cíl zhodnotit problematiku programu fair trade a možnosti jeho uplatnění v České republice. Literární část práce popisuje samotný program fair trade, důvody vzniku tohoto programu, jeho současný stav a problematiku pěstování palmy olejně ve světě. Práce hodnotí vliv pěstování palmy olejně na životní prostředí a ekonomické, sociální a zdravotní dopady spojené s pěstováním palmy olejně na místní obyvatele a komunity a také dopady jejího pěstování na Českou republiku. Pro praktickou část jsem použila metodu dotazníkového šetření, kdy jsem zjišťovala informovanost veřejnosti o programu fair trade, spotřebitelské chování, rozsah poptávky po fairtradových výrobcích a zájem občanů o problematiku situaci pěstování palmy olejně.

Klíčová slova: fair trade, chudoba, světový obchod, palma olejná, palmový olej, životní prostředí, dotazník.

ABSTRACT

This thesis analyse the issue of fair trade and the possibility for this program in the Czech republic. The literary part of thesis describes the program fair trade, reasons for formation of fair trade, its current status and issue of oil palm planting in the world. This thesis evaluates influence of oil palm planting on the environment and economic, social and health impacts connected with oil palm planting for local residents and communities and impacts of oil palm production on the Czech Republic. For the practical part of thesis I used the questionnaire survey, when I examined public knowledge of the fair trade, consumer behavior, the range of demand for fair trade products and the interest of citizens about problematic situation of oil palm planting.

Key words: fair trade, poverty, world trade, palm oil, palm oil, environment, questionnaire.

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	CÍL PRÁCE.....	10
3	LITERÁRNÍ PŘEHLED	11
3.1	Problémy vedoucí ke vzniku fair trade.....	11
3.1.1	Chudoba	11
3.1.2	Negativní aspekty současného globalizovaného světového obchodu	12
3.1.3	Nevýhodné postavení rozvojových zemí	13
3.2	Program fair trade.....	14
3.2.1	Termín fair trade.....	14
3.2.2	Zásady fair trade.....	14
3.2.3	Cíle fair trade.....	16
3.3	Vývoj programu fair trade.....	16
3.4	Fair trade organizace	19
3.5	Sortiment fair trade produktů a jeho cenotvorba.....	22
3.6	Palma olejná	25
3.7	Výroba palmového oleje	26
3.8	Vlastnosti a využití palmového oleje	27
3.8.1	Vlastnosti palmového oleje	27
3.8.2	Využití palmového oleje	28
3.9	Rozvoj palmového průmyslu	30
3.10	Dopady pěstování palmy olejně na životní prostředí a biodiverzitu.....	34
3.10.1	Vliv pěstování palmy olejně na životní prostředí.....	34
3.10.2	Ovlivnění biodiverzity.....	36
3.10.3	Skrytý problém biopaliv	37
3.11	Dopady pěstování palmy olejně na obyvatele a místní komunity.....	38
3.11.1	Ekonomické dopady	38
3.11.2	Sociální dopady	39
3.11.3	Zdravotní dopady	40
3.12	Certifikační systém RSPO.....	41
3.13	Nejvýznamnější olejniny a rostlinné druhy olejů	42
3.14	Shrnutí problematiky palmového oleje a možná řešení	44

4	MATERIÁL A METODIKA	47
4.1	Dotazníkové šetření.....	47
4.2	Dotazník	48
4.3	Získání informací	51
5	VÝSLEDKY	52
6	DISKUZE.....	59
6.1	Výnosnost versus plochy pěstovaných olejnin.....	63
6.2	Zhodnocení nejpoužívanějších rostlinných olejů současné doby.....	64
6.3	Spotřeba másla versus spotřeba ostatních rostlinných olejů	65
7	ZÁVĚR.....	70
8	PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	72
9	SEZNAM TABULEK A GRAFICKÝCH PŘÍLOH	80
9.1	Seznam tabulek	80
9.2	Seznam grafických příloh.....	81
10	PŘÍLOHY.....	82

1 ÚVOD

V současné době existuje již poměrně široký sortiment fairtradových produktů. S fair trade známkou lze zakoupit kávu, čaj, kakao, čokoládu, cukr, banány, quinou, rýži, sušené ovoce, ořechy, med a mnohé další produkty. Mimo produkty určené ke konzumaci mohou mít certifikační známku i řemeslné výrobky, keramika, textil, sklo, šperky, hudební nástroje, hračky, koberce, kondomy, rakve a další. Poměrně dlouhou dobu bylo opomíjenou oblastí v rámci programu fair trade pěstování olejnin. Ve srovnání s tím, kolik druhů rostlinných olejů dnes existuje, ze sortimentu fairtradových olejů lze zakoupit pouze olej olivový, kokosový, arganový a sezamový. Pokud k tomuto faktu připočteme i závratné tempo růstu ploch palmy olejně, bylo by v současné době záhodné, ne-li nezbytné, zaměřit se na pěstování dnes tolik diskutované a kontroverzní palmy olejně a výrobu palmového oleje v souladu s fair trade zásadami.

Přestože má pěstování palmy olejně v její africké domovině dlouhou historii, o negativních dopadech jejího pěstování se začalo hovořit relativně nedávno. Palmový olej je dnes globálně nejprodukovanějším a nejobchodovatelnějším rostlinným olejem. Za 87 % celosvětové produkce jsou zodpovědné dva státy, a to Indonésie a Malajsie. Tyto dva státy jsou rovněž nejvíce postihnuty negativními dopady, které sebou překotný rozvoj palmového průmyslu přináší. V obou těchto státech za posledních pár desítek let došlo k nevyčíslitelným škodám na životním prostředí přeměnou mnoha hektarů deštného lesa na monokulturní plantáže a k ohrožení mnoha ojedinelých druhů. Ačkoliv je palmový průmysl jistým přínosem pro ekonomiku Indonésie a Malajsie a produkce a používání palmového oleje je v některých ohledech výhodnější než pěstování jiných olejnatých rostlin, nelze přehlížet, jaké negativní ekonomické, ekologické, sociální i zdravotní dopady tento rozvoj přináší.

Vliv lidské činnosti na přirozené ekosystémy dospěl do úrovně, které žádný jiný druh na Zemi v takovém rozsahu a v tak krátkém čase nedosáhl. Nesmírně rychlý a prudký nárůst lidské populace za posledních několik desítek let přímo souvisí s vymíráním mnoha rostlinných a živočišných druhů. Všichni se musíme snažit o změnu konzumního způsobu života a nemůžeme již dále ignorovat podmínky, jako jsou environmentální a sociální dopady, za nichž produkty vznikají.

Největším stimulem pro tuto změnu jsou samotní spotřebitelé. Tlak spotřebitelů prostřednictvím jejich nákupních košíků by donutil výrobce, aby prodávali pouze

produkty certifikované z hlediska trvalé udržitelnosti. Takovýmto příkladem je program fair trade, který se již v dnešní době stává standardem, o kterém každý alespoň něco slyšel. Fair trade nám spotřebitelům dává možnost, jak podpořit jiný způsob obchodování a výroby, který napomáhá lidem z rozvojových zemí vymanit se z bludného kruhu chudoby a přispívá k udržitelnému rozvoji. Navíc fair trade zaručuje šetrné využívání přírodních zdrojů.

V mé práci bych chtěla zhodnotit program fair trade a zastoupení jednotlivých druhů fair trade produktů a zaměřit se na možnost využít palmu olejnou v programu fair trade. Dále bych chtěla poukázat na přímou souvislost mezi rozvojem pěstování palmy olejně a negativními dopady na životní prostředí. Dále budu pomocí dotazníkového šetření zjišťovat zájem široké veřejnosti o tuto problematiku, a zda by lidé byli ochotni kupovat potraviny obsahující fair trade certifikovaný palmový olej vyrobený v souladu se zásadami udržitelného rozvoje. Kromě hlavního cíle práce, a to zhodnocení dopadů pěstování palmy olejně, se práce snaží nalézt i možná řešení celé této problematiky.

2 CÍL PRÁCE

Cílem mé diplomové práce je zhodnotit význam a uplatnění vybrané kulturní rostliny v programu fair trade v České republice.

Cílem mé práce bude:

- V literární části přiblížit problematiku fair trade a problematiku pěstování palmy olejně
- Zhodnotit význam a zastoupení významných plodin v rámci programu fair trade
- Provést dotazníkovému šetření a zjistit informovanost veřejnosti o programu fair trade a spotřebitelské chování v problematice výroby a spotřeby palmového oleje
- Zhodnotit důsledky spojené s produkcí palmového oleje pro místní obyvatele a také pro Českou republiku
- Zformulovat návrhy, jak lze využívat palmový olej v programu fair trade
- Zformulovat návrhy na zmírnění dopadů výroby palmového oleje na životní prostředí a navrhnout možnosti dalšího rozvoje programu fair trade

3 LITERÁRNÍ PŘEHLED

3.1 Problémy vedoucí ke vzniku fair trade

Fair trade vznikl jako reakce na obrovskou propast mezi příjmy vyspělých a rozvojových zemí, která pramení z nespravedlivého nastavení obchodních a politických pravidel vůči rozvojovým zemím. Tato nerovnováha odsuzuje stamiliony lidí z rozvojových zemí k životu v bídě. Fair trade, jako etičtější způsob obchodování, bere ohledy na životní prostředí a dává pěstitelům a výrobcům z rozvojových zemí možnost vést důstojný život (NAZEMI, 2010).

3.1.1 Chudoba

Waisová (2006) popisuje chudobu jako jeden z nejpálčivějších problémů současného globalizovaného světa. Chudoba je chápána jako stav, kdy nedostatek peněz neumožňuje zabezpečovat ani základní životní potřeby.

Nejrozšířenějším způsobem měření chudoby je hranice vyjadřující minimální výši příjmu, která je potřebná k uspokojení základních životních potřeb. Celosvětově je za hranici extrémní chudoby považován příjem 1,25 dolarů na den. V dnešní době pod touto hranicí chudoby žije okolo 1,4 miliardy lidí a přibližně 2 miliardy lidí musí vyžít s 2 dolary na den. Tyto fakta se nejvíce týkají chudých žijících v subsaharské Africe a jižní a jihovýchodní Asii. Alarmující zůstává fakt, že možnosti rozvojových zemí vymanit se ze smrtelných spár chudoby jsou při současných pravidlech světové ekonomiky minimální (ROZVOJOVKA, 2016).

Dle Exnerové (2005) jsou možnosti, jak se vymanit ze sevření chudoby, znesnadňuje rozdělení důchodu a spotřeby na Zemi. V současné době na naší planetě žije okolo 8 miliard obyvatel. Z této 8 miliardové populace 20 % konzumuje 80 % světových zdrojů a na 80 % populace potom připadá zbylých 20 % světových zdrojů. Ačkoliv obyvatelé globálního Jihu představují většinu lidstva, spotřebovávají pouze malou část světových zdrojů a jejich životní úroveň je nesrovnatelně nižší než v případě obyvatel Severu. Nerovnoměrně rozdělené důchody sebou přináší i sociální dopady na populaci. Příkladem může být vzdělání, kdy ve Spojených státech se na vysoké školy zapisuje okolo čtyř pětin populace, zatímco v Africe navštěvuje základní školu méně než polovina dětí.

Nejstěžejnějším dokumentem v oblasti boje proti chudobě je program Rozvojové cíle tisíciletí vytvořený v roce 2000. Program je definovaný v 8 základních cílech a má

vést k odstranění největších problémů rozvojového světa. Za klíčové předpoklady boje s chudobou jsou podle OSN považovány (ROZVOJOVKA, 2016):

- Efektivní domácí politika a investice do podpory zaměstnanosti;
- Zahraniční investice přinášející pracovní příležitosti, modernější technologie a know-how;
- Odbourání obchodních bariér pro zpřístupnění trhu pro rozvojové země;
- Zvýšení procentuální úroveň oficiální rozvojové pomoci od vyspělých států;
- Odpuštění dluhů.

Jak popisuje Norberg (2006), chudoba je v dnešní době do značné míry zbytečná. Aby chudé země mohly prosperovat stejnou mírou jako země bohaté, není zapotřebí více hmotných zdrojů nebo modernějších technologií. Stačilo by pouze lepší využívání existujících zdrojů, nebo přesněji řečeno, když lidem v jejich využívání nebude nikdo bránit.

3.1.2 Negativní aspekty současného globalizovaného světového obchodu

Zásadní roli v současném světě hraje světový obchod a systém jeho pravidel. V druhé polovině 20. století prošel světový obchod skutečným převratem – globalizací – která rozšířila, prohloubila a urychlila pohyb zboží, kapitálu a lidí přes hranice států a kontinentů. Narostl objem obchodů a liberalizace, tedy odstraňování obchodních bariér (NORBERG, 2006).

Největší objem obchodů je připisován vyspělým zemím, které obchodují převážně mezi sebou, a to díky velmi otevřeným podmínkám obchodu. Vyspělé země požadují liberalistické podmínky trhu i od zemí rozvojových. Ty ale naopak lpí na ochraně vlastních trhů a rovnocenných podmínkách pro obchod. Vyspělé země totiž často kvótami a bariérami ochraňují určitou část svého trhu, což ostatním vyspělým státům nevadí, protože obchodují s více druhy výrobků najednou. U rozvojových zemí toto neplatí. Rozvojové země jsou mnohdy závislé na jedné surovině nebo výrobku, jejichž cenu určují světové burzy. Cena takovýchto plodin a výrobků, na jejichž vývozu jsou rozvojové země závislé, je v lepším případě nestabilní, a v tom horším případě dlouhodobě klesá (ROZVOJOVKA, 2016).

Dle názoru Duby a Loužka (2009) je obchodování mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi doprovázeno stále rozsáhlejšími spory. Vyspělé země odmítají snížit mnohá cla a kvóty a odmítají uvolňovat své další trhy zemím rozvojovým, ty naopak nejsou

ochotné přistupovat k dalším liberalizačním dohodám. Norberg (2006) uvádí, že v současné době jsou cla uvalená na vývoz rozvojových zemí o 30 % vyšší, než je celosvětový průměr. Železná opona mezi Východem a Západem padla, aby mohla být nahrazena celní oponou mezi Severem a Jihem. Je to záměrná snaha držet chudé země mimo obchodní dění. Rozvojovým zemím můžeme dovolit, aby nám prodaly pár věcí, které si nedokážeme vyrobit sami, ale Bůh jim pomáhej, pokud ohrozí náš obchod tím, že budou vyrábět něco levněji a lépe než my.

Mezi další zásadní záporné aspekty světového obchodu patří devastace životního prostředí, a to tendence nerespektovat výrobní kapacity přírodních zdrojů a tendence nerespektovat schopnosti životního prostředí absorbovat odpady (ROZVOJOVKA, 2016).

3.1.3 Nevýhodné postavení rozvojových zemí

Problém rozvojových zemí je, že své zdroje – půdu a pracovní sílu - neumí přeměnit a kapitál. Snaží se získávat přímé zahraniční investory, což má v konečném stádiu často fatální následky. Tito investoři sice postaví továrnu a zaměstnají místní obyvatelstvo, už ale nenabídnou zakázky místním firmám a nepředají know-how a jejich činnosti škodí životnímu prostředí v dané oblasti a porušují základní lidská práva místních obyvatel (ROZVOJOVKA, 2016).

Malovýrobci v rozvojových zemích jsou při odbytu své produkce zcela závislí na prostřednících, kteří od nich zboží vykupují za velmi nízké ceny. Z konečné ceny výrobku pouze 10 % skončí u malovýrobců a zbytek připadá na ostatní články obchodního řetězce. Dalším problémem pro místní zemědělce jsou dotace, kterými podporují vyspělé země své domácí zemědělce. Spolu s vysokými cly, kvótami a přísnými pravidly pro rozvojové země totiž umožňují zemědělcům vyspělých států vyvážet jejich produkty do rozvojových zemí za dumpingové ceny, kterým místní zemědělci nemohou konkurovat. Tento nerovný vztah pak znemožňuje místním zemědělcům prodávat nejen na světových, ale i na místních trzích (FAIR TRADE INTERNATIONAL, 2011).

Všechny výše uvedené jevy vedly v posledních letech k hledání alternativ ke světovému obchodu a konvenčnímu zemědělství, z nichž jednu koncepci představuje právě fair trade (ROZVOJOVKA, 2016).

3.2 Program fair trade

3.2.1 Termín fair trade

Fair trade, také označovaný jako spravedlivý či férový obchod, je tržní přístup, který usiluje o pomoc producentům a výrobcům ze zemí třetího světa. Lidem ze zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky dává možnost užít se vlastní prací za důstojných podmínek. Fair trade zaručuje dodržování férových obchodních podmínek a dodržování lidských a pracovních práv. Výrobci a pěstitelé zapojení do systému fair trade dostávají za svou práci spravedlivě zapláceno a jejich děti mohou chodit do školy. Navíc fair trade zaručuje šetrnost k životnímu prostředí (FAIR TRADE, 2017).

Renard (2003) popisuje fair trade jako celosvětové hnutí usilující o větší rovnost v oblasti mezinárodního obchodu. Fair trade se aktivně podílí na změnách v pravidlech a praxi běžného mezinárodního obchodu. Je to více než jen obchod, který dokazuje, že i při úspěšném podnikání mohou být lidé na prvním místě. Je to hmatatelný příspěvek k boji proti chudobě, změně klimatu a hospodářské krizi.

Fair trade dává příležitost lidem z rozvojových zemí vymanit se z chudoby a ze závislosti na obchodních zprostředkovatelích. Příležitost pro spotřebitele vyjádřit globální solidaritu a odpovědnost prostřednictvím jejich každodenních nákupů. Příležitost znovu navázat ztracené spojení mezi těmi, kdo výrobky vyrábí, a těmi, kdo je spotřebovávají. Příležitost vytvořit z obchodu nástroj rozvojové spolupráce (SPOLEČNOST PRO FAIR TRADE A ROZVOJOVÉ VZDĚLÁNÍ, 2006).

Fair trade je alternativní přístup ke konvenčnímu obchodu, který je založený na partnerství mezi producenty a spotřebiteli (FAIR TRADE INTERNATIONAL, 2011).

3.2.2 Zásady fair trade

Fair trade vychází z myšlenky, že lepší než finanční podpora jsou spravedlivé obchodní podmínky, které lidem z rozvojových zemí umožní užít se vlastní prací. To by mělo být samozřejmé, ale není. Pěstitelé ze zemí třetího světa často nedostanou za své vypěstované plodiny či výrobky ani tolik, aby pokryli náklady na produkci. Nemohou posílat své děti do školy, hradit zdravotní péči či investovat do rozvoje výroby. Důvodem této situace je nastavení mezinárodního obchodu, přístup nadnárodních firem a nedostatek vzdělání na straně pěstitelů (FAIR TRADE, 2017).

Fair trade staví na několika základních principech (FAIR TRADE, 2017, FAIR TRADE FEDERATION, 2017):

- Spravedlivá cena – Pěstitele dostávají za své výrobky cenu, která jim umožňuje pokrýt náklady na výrobu a na důstojný život celé rodiny. Jedním z nástrojů jsou stanovené minimální ceny, pod něž nesmějí dohodnuté ceny mezi pěstiteli a obchodníky klesnout. Hlavním kritériem pro stanovení minimální ceny není trh, ale zajištění životního minima zaměstnancům;
- Rozvoj komunit – Certifikovaná fair trade družstva dostávají sociální příplatky. Tyto prémie jsou investovány do projektů místního rozvoje, například do zlepšování produkce a výroby, rozvoje infrastruktury nebo do výstavby vzdělávacích zařízení a středisek zdravotní péče;
- Ekologická udržitelnost a ochrana přírody – Fair trade se snaží o dlouhodobě udržitelnou produkci. Podporovány jsou udržitelné pěstitelské a výrobní postupy, které zachovávají ekosystémy pro příští generace. Škodlivé chemikálie a GMO plodiny jsou z fair trade vyloučeny. Pro balení a export produktů se používají pouze recyklovatelné a snadno biologicky rozložitelné materiály;
- Důstojné pracovní podmínky – Program fair trade pro všechny svoje pracovníky zajišťuje dodržování pracovních práv, řádnou pracovní smlouvu, řádnou pracovní dobu a bezpečné pracovní podmínky;
- Rovnoprávnost a nediskriminace – Ženy a muži mají ve fairtradových družstvech rovnocenný hlas, stejně tak i migranti a nadnárodní menšiny. Fair trade nerozlišuje při přijímání a odměňování členů rasy, kasty, původ, víru, pohlaví, sexuální orientaci, členství v odborech ani politickou příslušnost;
- Demokracie – Fairtradová družstva fungují na demokratickém principu. Každý člen má stejnou váhu hlasu, každý může vnášet návrhy na využití sociální prémie a každý může kandidovat na vedoucí funkce;
- Zákaz dětské a nucené práce – Dětská práce, která narušuje právo na vzdělání a zdravý tělesný i duševní rozvoj dítěte, je v systému fair trade zakázána. Děti pěstitelů chodí do školy a mají čas na hry. Stejně pravidlo platí i pro nucenou, otrockou práci;

- Tvorba příležitostí pro ekonomicky a sociálně opomíjené výrobce – Fair trade je strategie pro zmírnění chudoby. Umožňuje lidem z rozvojových zemí přechod od nejistoty příjmu k ekonomické soběstačnosti;
- Propagace programu fair trade – Program fair trade usiluje zvýšit povědomí o cílech fair trade a usiluje o větší spravedlnost ve světovém obchodu. Svým zákazníkům poskytuje informace o sobě, svých výrobcích, producentech a zajišťuje čestné reklamní a marketingové techniky.

3.2.3 Cíle fair trade

Podle Tradicraft (2017) jsou cíle fair trade následující:

- Zlepšit kvalitu života a zvýšit blahobyt producentů prostřednictvím zpřístupnění trhu, placení spravedlivé ceny a zajištění kontinuity obchodních vztahů;
- Chránit lidská práva prostřednictvím podpory sociální spravedlnosti, spravedlivých obchodních podmínek a činností šetrných k životnímu prostředí;
- Podporovat znevýhodněné producenty, obzvláště ženy a původní obyvatelstvo;
- Zvýšit mezi spotřebiteli povědomí o negativním vlivu masového mezinárodního obchodu na drobné producenty, aby svou kupní sílu používali pozitivně;
- Chránit děti před jejich zneužíváním v pracovním procesu.

3.3 Vývoj programu fair trade

Fair trade Česko a Slovensko (2017) uvádí, že myšlenka férového obchodu a solidarity s obyvateli rozvojových zemí se zrodila ve 40. letech minulého století jako reakce na proměnu do té doby koloniálně uspořádaného světa. O první krůčky v této oblasti se zasloužily křesťanské skupiny, které začaly prodávat řemeslné výrobky od tamních výrobců jako důkaz poválečné solidarity s rozvojovým světem. V USA se jednalo o dvě protestantské organizace Ten Thousand Villages a SERRV, v Evropě byla průkopníkem britská organizace Oxfam UK a nizozemská organizace S.O.S. Wereldhandel. Dle NaZemi (2010) byl dalším významným milníkem pro fair trade rok

1964, kdy na konferenci Spojených národů o obchodu a rozvoji byla schválena nová koncepce pomoci rozvojovým zemím. Heslem „Trade not aid“ („obchod namísto pomoci“) OSN deklarovala upřednostnění tržních možností před jednorázovými finančními pomocemi.

Dalším neopomenutelným mezníkem pro rozvoj hnutí fair trade byl počátek 80. let, kdy na burzách prudce poklesly ceny komodit a mnoho drobných pěstitelů z rozvojových zemí se ocitlo v kritické situaci. Možnou cestu z krize naznačili mexičtí pěstitelé kávy z Chiapas, kteří se obrátili na nizozemskou nevládní organizaci Solidaridad s prosbou o podporu prodeje jejich kávy. První fairtradová káva z Mexika prodávána v Nizozemí dala podnět k vzniku do té doby zcela novému systému označování výrobků. V roce 1988 vznikla nizozemská značka Max Havelaar s logem garantujícím vznik produktů v souladu s principy fair trade. Během krátké doby byla tato iniciativa replikována na další produkty a do dalších zemí, které buď přijaly značení Max Havelaar nebo si vytvořily vlastní značení (FAIR TRADE ČESKO A SLOVENSKO, 2017).

NaZemi (2010) uvádí, že výrazný úspěch v oblasti prodeje výrobků označovaných logem fair trade a velké množství národních iniciativ ve sféře spravedlivého obchodu vedly k potřebě mezinárodní spolupráce. Roku 1989 vyústila tato nutnost v založení mezinárodní organizace pro fair trade IFAT (International Fair Trade Association), dnes známá jako WFTO (World Fair Trade Organisation). V devadesátých letech pak vznikly další organizace, a to organizace pro evropské dovozce EFTA (European Fair Trade Association), sdružení NEWS! (Network of European World Shops) a mezinárodní subjekt FLO (Fairtrade Labelling Organizations International).

V České republice se hnutí fair trade začalo rozvíjet až po vstupu do Evropské unie. Za zakladatele fair trade je u nás považována společnost Jeden svět. Dalším průkopníkem hnutí fair trade byla organizace Společnost pro Fair Trade, která od roku 2011 nese jméno NaZemi, a dále Ekumenická akademie Praha. Důležitým mezníkem byl rok 2004, kdy vznikla Asociace pro fair trade, která sdružuje neziskové organizace a firmy zabývající se rozvojem fair trade v ČR. Téhož roku k nám byly dovezeny první fairtradové potraviny. V roce 2008 v Praze vznikla první certifikovaná pražírna

Mamacoffee, která jako první v ČR začala dovážet fairtradovou kávu v surovém stavu. V roce 2009 se Fair trade Česká republika začleňuje do mezinárodních struktur a stává se členem WFTO a českým zástupcem FLO (FAIR TRADE ČESKO A SLOVENSKO, 2017). Fairtradová města (2017) uvádí jako ne méně významný krok i zahájení kampaně Fairtradová města v roce 2011, kdy se prvními certifikovanými městy podporující projekt a cíle spravedlivého obchodování staly Litoměřice a Vsetín. Od roku 2013 u nás také vznikají Fairtradové církve a náboženské společnosti.

Ransom (2011) popisuje fair trade jako revoluční, protože představoval zásadní změnu. Volání po férovém obchodu namísto pomoci znamenalo nahradit charitu spravedlností. Dnes je koncept fair trade považován za součást udržitelného rozvoje. Je to forma mezinárodního obchodu, která může nabídnout alternativní pojetí globalizace a to takové, která zohledňuje nejen ekonomický růst, ale také společenský vývoj a respekt k životnímu prostředí.

Dle NaZemi (2017) je dnes do programu fair trade zapojeno zhruba 1,5 milionů pěstitelů a zpracovatelů z rozvojových zemí a existuje přes 1200 fairtradových družstev.

V současné době se fair trade vyvíjí směrem k soukromým podnikatelským aktivitám a ke vzniku privátních fairtradových značek u některých obchodních řetězců. Stále více podnikatelských subjektů se zaměřuje na prodej výhradně fairtradových produktů. V zahraničí se sítě supermarketů přizpůsobují rostoucímu zájmu o tyto potraviny vývojem vlastních řad produktů odpovídajícím principům fair trade. Tyto nové směry ukazují na další dosud nevyčerpané možnosti rozvoje spravedlivého obchodu (FAIR TRADE ČESKO A SLOVENSKO, 2017).

Podle Hejkrlíka (2008) má fair trade v České republice před sebou ještě dlouhou cestu než se stane standardní nabídkou většiny prodejních míst a spotřebním produktem většiny domácností. Teprve poté se budeme moci zařadit mezi ostatní vyspělé státy, kterým není lhostejné životní prostředí a život lidí z rozvojových zemí.

3.4 Fair trade organizace

WFTO je globální síť organizací zastupujících dodavatelské řetězce fair trade, která působí ve více než 70 zemích po celém světě a sdružuje přes 300 členských organizací. Tato světová fairtradová organizace sdružuje síť spravedlivých výrobců, obchodníků a dovozců, kteří demonstrují 100 % závazek k fair trade a jeho zásadám. Členství ve WFTO je velmi pestré – od malých producentů po velké rozsáhlé kooperativy a od jednotlivých dodavatelů až po obchody s obratem několika milionů eur. Členstvím ve WFTO se subjekt zavazuje k dodržování deseti obecných standardů fair trade (WORLD FAIR TRADE ORGANISATION, 2014).

Logo organizace WFTO je znázorněno na obrázku Obr. 1.

Obr. 1: Logo WFTO (zdroj: WORLD FAIR TRADE ORGANISATION, 2014)

EFTA je mezinárodní organizace vytvořená k podpoře volného obchodu a hospodářské integrace ve prospěch svých členských států. V současnosti jsou členy organizace Island, Lichtenštejnsko, Norsko a Švýcarsko. Cílem Evropského sdružení volného obchodu je růst a prosperita volného obchodu mezi členskými státy a podpora užší hospodářské spolupráce mezi zeměmi Evropy (EFTA, 2017).

Logo organizace EFTA je znázorněno na obrázku Obr. 2.

Obr. 2: Logo EFTA (zdroj: EFTA, 2017)

FLO je mezinárodní organizace, která zaštiťuje fair trade označování na mezinárodní úrovni, stanovuje fair trade standardy, spravuje registr certifikovaných výrobců a rozvíjí globální fair trade strategii. FLO má vlastní certifikační známku Fairtrade, která je dnes nejznámější a nejrozšířenější etickou známkou ve světě. Výrobky označené certifikační známkou Fair Trade zaručují, že celý výrobní i dodavatelský řetězec prochází pravidelně audity, které garantují dodržování sociálních, ekonomických a environmentálních standardů fair trade (FLOCERT, 2016).

Dle Ransoma (2006) symbolizuje certifikační známka fair trade vztah mezi spotřebiteli a propagátory, firmami a obchodníky, zemědělci a pracovníky ve společném úsilí zlepšit život a životní podmínky prostřednictvím každodenních nákupů. Znamka obsahuje modrou barvu jako oblohu symbolizující optimismus, zelenou barvu jako růst a zdviženou ruku na posílení.

Logo ochranné známky fair trade je znázorněno na obrázku Obr. 3.

Obr. 3: Ochranná známka fair trade (zdroj: FAIR TRADE, 2011)

Hejkrlík (2009) uvádí, že v České republice je nejvýznamnější organizací Asociace pro fair trade, která se zabývá praktickými i strukturálními otázkami rozvoje spravedlivého obchodu v České republice. Od roku 2009 je Asociace pro fair trade českým zástupcem mezinárodní organizace FLO. Mezi hlavní oblasti její činnosti patří osvěta a propagace programu fair trade, rozvoj trhu a podpora prodeje fairtradových produktů a dohled nad dodržováním podmínek při používání certifikační známky Fair Trade.

Logo Asociace pro fair trade je znázorněno na obrázku Obr. 4.

Obr. 4: Logo Asociace pro fair trade (zdroj: HEJKRLÍK, 2009)

NaZemi je nevládní nezisková organizace v České republice, která se zaměřuje na propojenost spotřebního chování s problémy v rozvojových zemích a motivuje jednotlivce, firmy i státy přijmout za tyto problémy odpovědnost. NaZemi apeluje na jednotlivé spotřebitele, aby se zajímali o původ potravin a na firmy, aby podnikali odpovědně. NaZemi motivuje širokou veřejnost k odpovědnému přístupu k vlastní spotřebě a vnáší globální rozvojové vzdělání do škol, aby žáci chápali propojenost mezi jejich životy a životy lidí v jiných částech světa (NAZEMI, 2017).

Logo NaZemi je znázorněno na obrázku Obr. 5.

Obr. 5: Logo NaZemi (zdroj: NAZEMI, 2017)

Dle Asociace pro fair trade (2011) se program fair trade v České republice i ve světě úspěšně rozrůstá i na poli menších fairtradových komunit. U nás existují fairtradová města, fairtradové školy a nově i fairtradové církve a náboženské společnosti. Cílem těchto komunit je osvěta v oblasti spravedlivého obchodování a podpora prodeje fairtradových produktů v daném místě působení komunity.

3.5 Sortiment fair trade produktů a jeho cenotvorba

Dle Nazemi (2017) je sortiment produktů férového obchodu poměrně široký a zahrnuje fairtradovou kávu, čaj, kakao, čokoládu, cukr, banány, sušené ovoce, ořechy, med, rýži, žvýkačky a další potraviny. Součástí nabídky jsou rovněž fair trade výrobky z řemeslných a uměleckých dílen, jako keramika, sklo, textil, šperky, hudební nástroje, hračky, koberce a další. Certifikační známku mohou mít i zlaté snubní prsteny, řezané květiny, kondomy nebo bambusové rakve.

Cena výrobku fairtradového produktu je zpravidla o něco vyšší než cena u běžného zboží, spotřebitel však ví, že platí nejen za kvalitu, ale i za spravedlivé a ekologicky šetrnější výrobní podmínky (FAIRTRADE INTERNATIONAL, 2011).

Celosvětově nejvíce prodávanou položkou v rámci systému fair trade je káva. Ta se na celkovém ročním obratu prodaných fairtradových výrobků podílí z 63 %. Na druhém místě následuje kakao a čokoláda s 13 %. Dále čaj, zpracované potraviny, nepotravinářské zboží, cukr, banány, obiloviny a nápoje. Do kategorie zpracované potraviny patří například marmelády, sušenky a zmrzliny, do nápojů se řadí ovocné džusy a víno (FAIR TRADE ČESKO A SLOVENSKO, 2017).

Struktura prodávaných výrobků v rámci programu fair trade ve světě je znázorněna v tabulce Tab. 17.

Fairtradový výrobek	Prodejnost na světovém trhu (%)
Káva	63%
Kakao a čokoláda	13%
Zpracované potraviny	8%
Nepotravinové zboží	5%
Čaj	4%
Třtinový cukr	2%
Nápoje	2%
Banány	1%
Obiloviny, rýže, semena a ořechy	1%
Jiné	1%

Tab. 17: Struktura prodávaných výrobků v systému fair trade (zdroj: FAIR TRADE ČESKO A SLOVENSKO, 2017)

Komínek (2015) uvádí kávu jako vůbec první produkt, se kterým se na poli spravedlivého obchodu začalo v 80. letech obchodovat. V současné době je do systému fair trade zapojeno 660 tisíc pěstitelů kávy, kteří se sdružují ve 402 družstvech. Přes 75 % fairtradové kávy potom pochází z Latinské Ameriky a Karibiku. Dle Taylora (2004) je hlavním problémem pro pěstitele kávy časté a prudké kolísání výkupních cen, které často ani nepokryjí náklady na pěstování. Propady cen jsou katastrofou nejen pro jednotlivé pěstitele, ale i pro celé státy, jejichž ekonomika je na vývozu kávy závislá. Komínek (2015) popisuje Nestlé, Kraft Foods a Douwe Egberts jako tři společnosti, které ovládají 42 % trhu s kávou. Tyto společnosti se vyznačují velmi nízkou dohledatelností pěstitelů kávy a nízkou účastí na posilování práv pěstitelů a ochraně životního prostředí. Jejich primární zájem je pouze zvyšování zisku, a tak dlouhodobě tlačí na snižování výkupní ceny a tím přenáší riziko na nejslabší články celého dodavatelského řetězce – na pěstitele. To se odráží při rozdělení ceny kávy mezi jednotlivé segmenty celého dodavatelského řetězce. Zatímco za posledních 20 let narostl podíl nákladů na balení a marketing, náklady na získání kávy od pěstitelů klesly z přibližně 30 % na aktuálních 7 – 10 %.

Jak Hronová (2015) uvádí, největšími vývozci kakaa jsou Pobřeží slonoviny a Ghana. Podle statistik Organizace pro výživu a zemědělství FAO pochází více

než polovina světového kakaa právě z těchto dvou afrických zemí. Afričtí farmáři však obdrží pouhých 6 % z ceny, kterou spotřebitelé za produkt zaplatí. Nejvíce z prodeje afrického kakaa získají koncerny vyrábějící čokoládu a globální prodejci kakaa. Mimo tyto nerovnoměrně rozdělené příjmy souvisí s pěstováním kakaa i další problémy, a to nadměrné využívání chemických postřiků a velké procento nelegální dětské práce. V západní Africe pracuje v kakaovém průmyslu asi 1,8 milionů dětí, navíc jsou tyto země také nechvalně proslulé obchodem s dětskými pracovníky.

Čaj se vyprodukuje z přibližně 65 % v Číně a Indii. Mezi další významné producenty čaje patří Srí Lanka, Keňa a Turecko. Čaj se pěstuje na velkých čajových plantážích. Sběrači čaje ve většině případů žijí v chatrčích přímo na čajových plantážích odříznutí od svých rodin. Velmi oblíbenými jsou čaje od společnosti Traidcraft od malých pěstitelů z Keni, Tanzánie, Ugandě a Rwandě (FAIR TRADE CENTRUM, 2017).

Produkce banánů je problematická z pohledu nebezpečných pracovních podmínek a nadměrného užívání pesticidů, které podstatně ohrožují zdraví pracovníků na plantážích. Ročně zemře na následky otrav pesticidy 300 tisíc lidí, z toho 99 % případů se jedná o lidi z rozvojových zemí. Druhým zásadním problémem je odměna, kterou dostávají pracovníci na plantážích. Dle průzkumu kampaně Za férové banány dostanou tyto pracovníci pouhá 2 % z konečné maloobchodní ceny 1 kg banánů, naopak nejvíce z ceny banánů spadá na vývozce, maloobchod a celní poplatky. Banán označený certifikační známkou Fairtrade zaručuje, že při pěstování nebyly použity žádné chemikálie a pracovníci dostali spravedlivě zapláceno. Ve Velké Británii nese každý třetí prodaný banán známku Fairtrade a ve Švýcarsku je to dokonce každý druhý (ZA FÉROVÉ BANÁNY!, 2017).

NaZemi (2010) uvádí, že zemědělci a řemeslníci zapojeni do programu fair trade vždy předem ví, jakou výkupní cenu za své produkty dostanou. Výkupní cena je pevně stanovena. Než se však produkt vyrobený v rozvojových zemích dostane ke konečnému spotřebiteli, jsou k výkupní ceně připočteny ještě další náklady, a to náklady na dopravu, zpracování, clo a marže dovozce a náklady velkoobchodu a maloobchodu. Tyto náklady se mohou u různých výrobků lišit. Nelze jednoznačně říct, kolik procent

z ceny fair trade výrobku jde producentům a výrobcům. Běžně se však procenta pro jednotlivé články pohybují v následujících hodnotách:

- 32 % výrobce;
- 4 % společný fond fair trade družstva;
- 20 % doprava a zpracování;
- 10 % pojištění a náklady na distribuci;
- 10 % dovozce, velkoobchod;
- 24 % maloobchod.

3.6 Palma olejná

Olejninny jsou rostliny, které ve svých plodech, semenech nebo jiných orgánech vytvářejí a uchovávají oleje a tuky jako zásobní látky. Olejninny tvoří významnou součást rostlinné výroby, neboť zabezpečují obyvatelstvo jedlými oleji a tuky, a poskytují cennou surovinu pro řadu průmyslových odvětví. Ve světové produkci rostlinných olejů a tuků mají rozhodující podíl olejinny pěstované v tropech a subtropích (VALÍČEK A KOL., 2002).

Rybka (2008) uvádí, že palma olejná je tropická rostlina z čeledi arekovitých. Je to jednodomá, vysoká, vzpřímená nevětvená palma, která dosahuje výšky až 30 metrů. Má silný kmen, který bývá pokrytý zbytky starých listových pochev a řapíků, v nichž se často uchytí kapradiny a další epifytní rostliny. Korunu tvoří 20 – 25 lichozpeřených a až 7 metrů dlouhých listů s řapíky lemovanými krátkými trny. Květy jsou malé a špinavě bílé, hustě nahloučené na větvích květenství. Samičí květenství může mít až 6 000 květů a samčí květenství může mít až 140 000 květů. Plodem je peckovice tmavě červené barvy tvořená dvěma hlavními částmi, dužinou a jádrem. Protáhlé plody palmy olejně jsou uspořádány v kompaktních 25 - 50 kg těžkých plodenstvích o délce okolo 70 cm. Dospělá rostlina vytvoří ročně až 6 plodenství obsahujících i více než tisíc plodů.

Palmě olejně se daří ve vlhkém a teplém prostředí. Vyskytuje se v tropickém pásu mezi 10. rovnoběžkou severně a jižně od rovníku. V současnosti se pěstuje na kontinentech Asie, Afriky a Jižní Ameriky. Palma olejná potřebuje dostatek slunce,

roční teploty v rozmezí 25 - 30 °C a průměrné roční srážky mezi 2000 - 3000 mm (KOALICE PROTI PALMOVÉMU OLEJI, 2016).

Kiple a Ornelas (2000) uvádějí, že palma olejná pochází původně z rovníkové Afriky. Zde místním obyvatelům po staletí poskytovala olej, palmové víno, destilovanou palmovou pálenku, stavební materiál, hnojivo, pokrutiny jako krmivo pro dobytek a listy sloužící jako střešní krytina. Největším stimulem pro rozvoj průmyslového pěstování a mezinárodního obchodu s palmovým olejem byla průmyslové revoluce. Dle Glopolis (2017) se rostlina po průmyslové revoluci rozšířila do Evropy a Asie a od 60. let se začala prosazovat jako jedna z hlavních ekonomických plodin Indonésie a Malajsie. Velké plantáže palmy olejně se nyní nachází také v Nigérii, Brazílii, Mexiku a na Filipínách.

Obire a Putheti (2009) uvádějí, že palma olejná je v současné době jednou z nejvýznamnějších a zároveň jednou z nejkontroverznějších olejnatých rostlin na světě.

3.7 Výroba palmového oleje

Proces výroby oleje sestává z několika kroků, zahrnuje sklizeň čerstvých plodů, čištění a třídění, následné drcení a mletí plodů a získávání surového palmového oleje lisováním. Surový olej se dále zpracovává čištěním a sušením pro následné skladování a export (KUČEROVÁ A KOL., 2007).

Poku (2002) uvádí, že prvním krokem je sklizeň palmových plodů. Sklizeň probíhá formou odříznutí celých kompaktních plodenství z palmy, které váží v průměru 30 kg. Vlivem této váhy může dojít při pádu plodenství na zem k potlučení a znehodnocení plodů. Následuje přeprava plodů do míst zpracování, kdy jsou plody opět vystaveny možností poškození. Nejpozději do 48 hodin od sklizně by měly být plody zpracovány.

Jak Kadlec a kol. (2012) uvádí, dalším krokem je separace jednotlivých plodů z trsů hroznovitých plodenství. Separace plodů probíhá nejprve manuálně cestou za pomoci mačety a poté se zbytek plodů odděluje ručně. Tuto práci povětšinou vykonávají děti či starší lidé jako formu přivýdělnku. Hlavní stonek, od kterého se oddělují jednotlivé

plody, se spaluje, a popel bohatý na draslík se vrací zpět do plantáže jako hnojivo. Jako další krok Poku (2002) uvádí tepelné zpracování volných plodů, díky kterému dochází k rozrušování buněčných stěn, což umožňuje oddělení jádra od dužiny plodu a snadnější uvolňování oleje z mezokarpu. Tepelné zpracování je jedním z nejdůležitějších operací. Je zapotřebí zamezit přístupu vzduchu, který zvyšuje oxidaci oleje a může zapříčinit špatné odbarvení výsledného oleje. Posledním krokem před samotným získáváním oleje je klimatizace, při které se plody zahřívají na určitou teplotu, upravuje se jejich obsah vody. Tímto procesem dochází ke snižování viskozity oleje a inaktivaci enzymů.

Palmový olej se získává dvěma způsoby. První cestou je lisování, které probíhá za pomoci mechanických lisů. K lisování se používají hydraulické lisy a vzniklé pokrutiny se využívají jako krmivo pro zvířata. Druhým způsobem je extrakce, která využívá horkou vodu k vyluhování oleje. Produktem obou postupů je surový olej, který je však pro potřeby výživy nevhodný, proto následně prochází ještě dalšími úpravami (KUČEROVÁ A KOL., 2007).

Poku (2002) uvádí rafinaci jako proces zušlechťování oleje. Při tomto procesu dochází k odstraňování nežádoucích látek a nečistot, například bílkovin, volných mastných kyselin či barviv, které jsou přítomné v surovém oleji. K zušlechťování oleje se používá téměř výhradně hydratace, kdy je do oleje vstříkována voda, díky čemuž těžké pevné látky klesají ke dnu, zatímco lehčí olejová emulze zůstává v horní části. Směs se dále vaří po dobu dvou hodin a poté se nechá vlivem gravitace usadit tak, že palmový olej, který je lehčí než voda, se oddělí a usadí v horní části. Čirý olej se odlije do přijímací nádrže. Odpadní voda z čistírny je odváděna do odkališť zbudovaných právě pro tyto účely. Oleje lisované za studena procesem rafinace neprocházejí, jejich čištění se provádí pouze mechanickým čištěním a promýváním vodou.

3.8 Vlastnosti a využití palmového oleje

3.8.1 Vlastnosti palmového oleje

Palmový olej je v současné době, zejména díky masovému vlivu médií, odsuzován nejen kvůli jeho dopadům na životní prostředí, ale také kvůli jeho zhozným dopadům

na lidské zdraví. Je tedy palmový olej opravdu tak nezdravý, jak nám podsouvají média? V nadbytku určitě ano, tak jako každý jiný olej. Ačkoliv jsou tuky nesmírně důležitou součástí naší potravy, problém dnes spočívá hlavně v jejich nadměrné konzumaci.

Palmový olej je populární přísadou při výrobě průmyslově zpracovaných potravin hned z několika důvodů. Palmový olej je značně zemědělsky výtěžný, což jej činí nejlevnějším olejem světa. Palmový olej má několikanásobně vyšší výnosnost a nižší náklady na pěstování ve srovnání s ostatními olejinami. Nespornou výhodou palmového oleje je, že jej lze užít kromě přípravy pokrmů studené kuchyně i k přípravě teplých jídel, neboť díky svému vysokému bodu varu 250 °C se nepřipaluje a neztrácí zdraví prospěšné přírodní látky. Hlavní složkou palmového oleje je nasycená kyselina palmitová, díky níž je olej tepelně stabilní. Palmový olej je bohatý na karotenoidy, vitamín A, vitamín E, vitamín D, lykopeny a enzym Q10, má vysoký obsah Omega 3 a Omega 6 mastných kyselin (GOH A KOL, 2016).

Palmový olej se v průmyslové výrobě potravin používá jednak kvůli dosažení vhodné konzistence výrobku, a jednak díky dobré tepelné stabilitě, která umožňuje tepelnou úpravu potravin a smažení s minimalizací nežádoucích změn v oleji. V porovnání s jinými tuky je stabilní i při vysokých teplotách. Funguje jako přírodní konzervant, protože zvyšuje trvanlivost výrobků. Tyto vlastnosti souvisí se skupenstvím palmového oleje. Zatímco jiné rostlinné oleje vyrobené z olejin pěstovaných v Evropě jsou při pokojové teplotě kapalné, palmový olej je díky vysokému obsahu nasycených mastných kyselin tuhý. Palmový olej má jemnou texturu a je bez vůně, což jej umožňuje využít do všech typů potravin a pokrmů (KOALICE PROTI PALMOVÉMU OLEJI, 2016).

Glopolis (2017) uvádí, že palmový olej je pouze jednou z přísad průmyslově zpracovaných potravin. I když by byl nahrazen jiným druhem rostlinného tuku, daná potravina se tím pro nás nestane zdravou. Problémem je celkové průmyslové zpracování potravin. Vysoce průmyslově zpracované potraviny mají nejen problematicky vysoký obsah tuků, ale navíc i vysoký podíl cukrů a solí.

3.8.2 Využití palmového oleje

Dle Obire a Putheti (2009) patří palma olejná k nejvýznamnějším dodavatelům surovin pro potravinářský, petrochemický a kosmetický průmysl. Využívá se ale i v dalších odvětvích, například v krmivářském průmyslu. Nejdůležitějšími

komoditami, kvůli kterým se pěstuje, jsou dva druhy olejů. První se nazývá palmový tuk a získává se lisováním dužiny. Druhý se získává lisováním jádra a nazývá se palmojádrový tuk. Široké využití těchto olejů je dáno hned několika vlastnostmi, mezi které patří především jejich nízká cena oproti ostatním rostlinným olejům, a taktéž unikátní a univerzální vlastnosti.

Palmový tuk, který má světle oranžovou barvu a jemně nasládlou chuť. Je velmi kvalitní, nežlukne ani v tropickém klimatu a používá se převážně na výrobu margarínu, dalších jedlých tuků a k přípravě pokrmů. Palmojádrový tuk se získává lisováním jádra a využívá se především k výrobě mýdla. Jeho nevýhodou je náchylnost ke žluknutí, tudíž je obtížně skladovatelný. Vedlejším produktem výroby oleje je vylisovaná dužina, která se používá jako přísada do krmiv, protože má poměrně vysoký obsah proteinů (GLOPOLIS, 2017).

Dle WWF (2016) se téměř 90 % palmového oleje využívá nějakou formou v jedlých produktech. Palmový olej je využíván jako jeden z nejlepších rostlinných olejů na smažení kvůli jeho vysoké teplotní odolnosti, díky které se nepřepaluje a nevzniká tak ani nepříjemný zápach. Palmový olej je nejčastěji výrobci využíván a smažení chipsů a koblih, dále do margarínů, sušenek, instantních nudlí, majonéz, čokolád a zmrzlin.

Nowak a Schulzová (2002) uvádějí, že palmojádrový olej se taktéž využívá v potravinářství, kdy se nejčastěji jako náhrada kakaa přidává do čokolád a sušenek. Častěji než v potravinářství se však palmojádrový olej využívá v kosmetickém průmyslu, převážně k výrobě mýdel, šamponů, krému a dalších produktů.

Zhruba jedna čtvrtina celosvětové produkce oleje z palmy olejně slouží k výrobě biopaliv. V EU se dnes polovina veškerého dovezeného objemu palmového oleje používá v dopravě. Olej z palmy olejně se také používá při výrobě řady chemických látek, které jsou základem pro výrobu mýdel, šampónů, zubních past a líčidel. Dále bývá součástí čisticích prostředků, a to pracích prášků, prostředků do myček nádobí, čističů toalet a osvěžovačů vzduchu (GLOPOLIS, 2017).

Palma olejná má i mnohé další využití. Například vlákna a jádra zbývající po lisování se suší na slunci a pro další várky palmového oleje se používají jako palivo. A v neposlední řadě popel vzniklý při procesu lisování se rozprašuje na plantážích jako hnojivo (BROWN A JACOBSON, 2005).

Přehled možného využití palmy olejně je znázorněn na obrázku Obr. 6.

Palma olejná	Plodenství	Dužina	Palmový olej	Potravinářský a olejochemický průmysl	
		Jádro	Palmojádrový olej		
		Palmojádrová směs	Krmiva		Brikety
	Palivo		Biomasa		
	Dřevo, listy	Pletené zboží			
		Hnojivo			
		Stavební materiál			
		Palivo			
	Míza	Výroba vína			
		Cukr			

Obr. 6: Přehled možného využití palmy olejně (zdroj: BROWN A JACOBSON, 2005)

3.9 Rozvoj palmového průmyslu

Od 70. let 20. století, kdy se rapidně zvýšila poptávka po rostlinných olejích, se pěstování palmy olejně přesunulo na rozlehlé plantáže. Většina tohoto plantážového rozvoje probíhá v Indonésii a Malajsii. Mezi největší producenty palmového oleje patří Indonésie, Malajsie, Thajsko, Kolumbie, Nigérie, Papua- Nová Guinea a Ekvádor (KOALICE PROTI PALMOVÉMU OLEJI, 2016).

Butler (2011) uvádí, že všestranné využití palmového oleje nastartovalo raketovou expanzi palmy olejně v jihovýchodní Asii. V současné době je většina palmového oleje vyprodukována v Indonésii a Malajsii. Společně tyto dvě země vyprodukují asi 87 % světové produkce a jejich území pokrývá přes 130 tisíc kilometrů čtverečných palmových plantáží. Dle United States Department of Agriculture (2015) však Indonésie a Malajsie spotřebují pro svoji vlastní potřebu pouhých 22 % vyprodukovaného palmového oleje. Rozhodujícím motivem pro další pěstování a produkci palmového oleje je celosvětová poptávka. Největšími importéry palmového oleje z Indonésie a Malajsie je Indie, Čína, EU a USA.

Hlavním důvodem, proč je palmový olej výrobci tak oblíbený je nízká cena, která má několik příčin – levná půda, levná pracovní síla a fakt, že náklady na vybudování palmové plantáže jsou pokryty zisky z vytěženého dřeva z deštných pralesů, na jejichž místě monokulturní plantáž vznikne. Mimo to firmy neplatí externality, tedy nenesou

finanční následky z negativních dopadů pěstování palmy olejná za ztrátu ekosystémů a znečištění vody (KOALICE PROTI PALMOVÉMU OLEJI, 2016).

Dle názoru Rohwera (2006) je horečný rozvoj palmového průmyslu vedle nízkých nákladů a rozmanitého využívání palmového oleje motivován také jeho velkým výnosem. Ve srovnání s ostatními rostlinnými oleji je výnos, měřený jako množství oleje na hektar a rok, mnohem větší, zatímco náklady jsou nižší, a to především díky levnější pracovní síle v zemích, kde se palma olejná pěstuje. Za ideálních klimatických podmínek mohou dnešní vysoce výnosné odrůdy vyprodukovat více než 20 tun trsů/hektar/rok, z čehož samotný palmový olej představuje zhruba 5 tun oleje/hektar/rok. Každoročně tak padnou za oběť tisíce nových hektarů deštného pralesa pro založení nových plantáží. Zejména tomu tak je v Indonésii a Malajsii, které dodávají přes dvě třetiny světové produkce oleje.

Za posledních 30 let se množství palmového oleje zmnohonásobilo. Zatímco v roce 1985 se celosvětově vyrobilo 8 mil. tun palmového oleje, v roce 1995 to bylo 15 mil. tun, v roce 2005 se množství vyšplhalo na 34 mil. tun a v současné době se množství vyrobeného palmového oleje pohybuje okolo 62 mil. tun. Celosvětová produkce palmového oleje tedy vzrostla asi o 800 % (USDA, 2016).

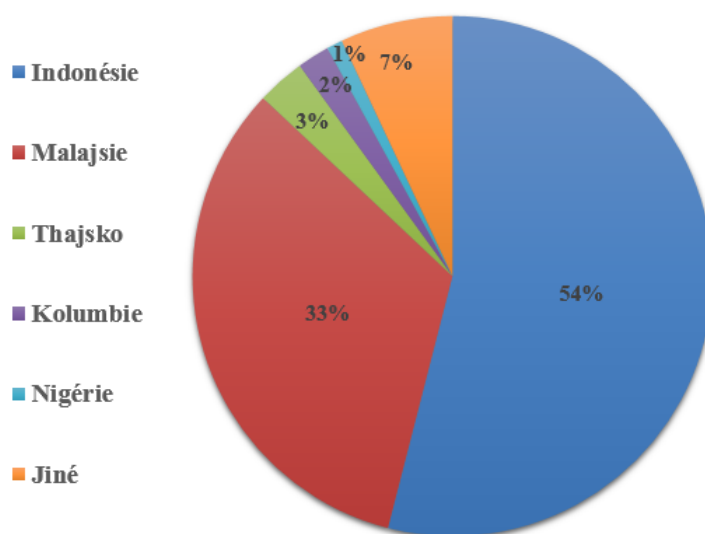
Celosvětový objem výroby palmového oleje mezi lety 1985 – 2015 v mil. tun je znázorněn na obrázku Obr. 7.

Obr. 7: Celosvětový objem výroby palmového oleje mezi lety 1985 – 2015 v mil. tun (zdroj: USDA, 2016)

Dle USDA (2016) je palmový olej co do objemu produkce globálně nejobchodovatelnějším rostlinným olejem. Největším producentem je Indonésie, která vyprodukuje více než polovinu celosvětového objemu palmového oleje. Třetina objemu palmového oleje pochází z Malajsie. Následuje Thajsko s 3 % celosvětové produkce a dále Kolumbie 2 % a Nigérie s 1 %. Palmový olej produkují i další země tropického pásma, například Benin.

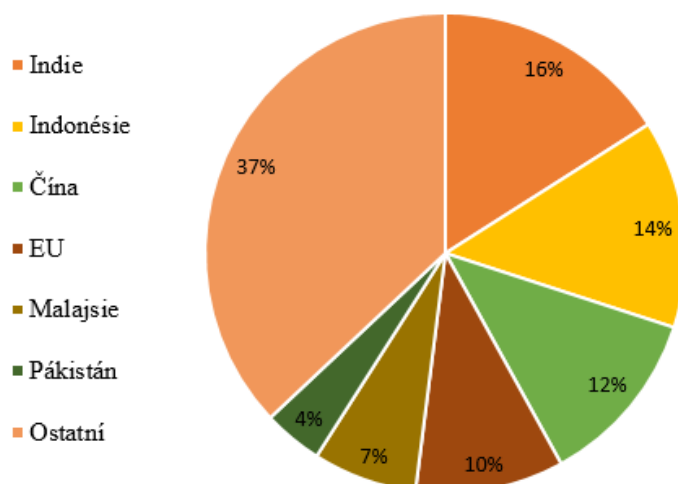
Přehled hlavních producentů palmového oleje v roce 2015 je znázorněn na obrázku Obr. 8.

Obr. 8: Přehled hlavních producentů palmového oleje v roce 2015 (zdroj: USDA, 2016)

Globálně je největším spotřebitelem palmového oleje Indie, v které se v roce 2015 spotřebovalo 16 % celosvětové produkce. Druhé místo zaujímá Indonésie se 14 %, na třetím místě je Čína s 12 %. Dále následuje EU s 10 %, Malajsie se 7 % a Pákistán se 4 % celosvětové produkce. Zbýlých 37 % připadá na ostatní země světa.

Globální spotřeba palmového oleje v roce 2015 je znázorněn na obrázku Obr. 9.

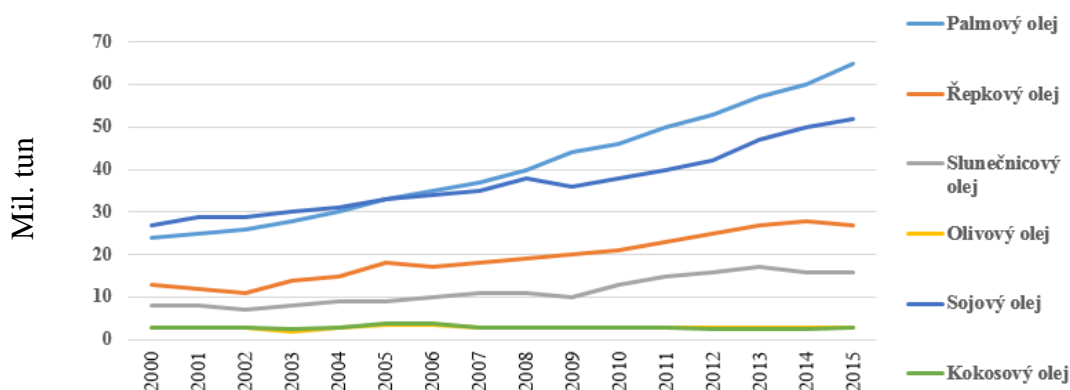

Obr. 9: Globální spotřeba palmového oleje v roce 2015 (zdroj: USDA, 2016)

Za poledních 30 let roste průměrná spotřeba palmového oleje na jednoho člověka mnohem rychleji než spotřeba jakékoliv jiné potravin. Důvodů je několik. Mimo všestranné využití palmového oleje od potravinářského průmyslu, přes biopaliva a čisticí prostředky, stojí za zvyšující se spotřebou také ekonomický růst, především v zemích jako Čína a Indie (KOALICE PROTI PALMOVÉMU OLEJI, 2016).

V následujícím grafu je znázorněna celosvětová spotřeba nejvýznamnějších rostlinných olejů v mil. tun. Co do objemu globální spotřeby zaujímá palmový olej s 62 mil. tun první místo. Dále následuje olej sójový s 52 mil. tun, řepkový s 28 mil. tun a slunečnicový s 16 mil. tun. Spotřeba olivového a kokosového oleje je 3 tuny za rok. Mezi největší spotřebitele palmového oleje patří největší světový producenti spotřebitelského zboží, například Nestlé, Unilever, General MILS a Kraft (USDA, 2016).

Celosvětová spotřeba nejvýznamnějších rostlinných olejů mezi lety 2000 – 2015 v mil. tun je znázorněn na obrázku Obr. 10

Obr. 10: Celosvětová spotřeba nejvýznamnějších rostlinných olejů mezi lety 2000 – 2015 v mil. tun (zdroj: USDA, 2016)

3.10 Dopady pěstování palmy olejná na životní prostředí a biodiverzitu

3.10.1 Vliv pěstování palmy olejná na životní prostředí

Dle Cannona (2016) vyvolává palma olejná největší problém právě ve vztahu k životnímu prostředí. Palma olejná sama o sobě pro životní prostředí problémem není, problémem je plantážní model prosazovaný v Indonésii a Malajsii. Palma olejná se v Indonésii a Malajsii pěstuje výhradně na monokulturních průmyslových plantážích s cílem maximalizace zisku a ekonomických úspor z rozsahu. Průměrná plantáž nabývá rozměrů 10 000 – 25 000 ha, čímž zásadně mění okolní krajinu a ovlivňuje životní prostředí.

Leowinata (2016) uvádí jako nepochybně nejzávažnější dopad přeměnu pralesa na palmovou plantáž. Tato přeměna prochází dvěma etapami. První etapou je vykácení pralesa, přičemž zisk z prodaného dřeva je použit na financování plantáže. Druhým krokem je vypálení pralesa, čímž půda zároveň získá hnojení. Při přeměně na palmovou plantáž se z půdy bohatých ekosystémů, jakými jsou pralesy, uvolní do ovzduší velké množství skleníkových plynů.

Tropické deštné lesy mají mnoho životně důležitých funkcí a produkují nezastupitelné ekologické služby. Odlesňování má na životní prostředí závažné dopady jak v lokálním, tak i v celosvětovém měřítku. V lokálním měřítku jde o zesílení erozních procesů způsobující degradaci půdy a ztrátu retenční schopnosti půdy, která může mít za následek zrychlení odtoku a následné záplavy. V celosvětovém měřítku

je to uvolňování velkého množství skleníkových plynů, především oxidu uhličitého a dále je to ztráta mnoha unikátních a ojedinělých druhů rostlin a živočichů (SETIAWAN A KOL., 2016).

Jak uvádí Koalice proti palmovému oleji (2016), vykácení a následné vypálení území je nejlevnější a nejrychlejší způsob, jak připravit půdu pro budoucí plantáže. Zásadním problémem ale je, že se vypalují i rašeliniště. Rašeliniště jsou často hodně hluboká a mohou hořet i měsíce, a to nad zemí i pod ní. Rašeliniště jsou největší zásobníky uhlíku, které máme, a jejich zapálením se vyprodukuje obrovské množství oxidu uhličitého a dalších toxických látek.

Během posledních dvou desítek let plantáže palmy olejně zničily velké plochy kriticky důležitých rašelinišť. Půda tropických rašelinných lesů obsahuje 28 x více uhlíku než půda minerální a obsahuje až 1 200 x více uhlíku než stromy nad ní. Když se stromy z rašeliniště odstraní a vznikne plantáž, může jediný hektar rašeliny uvolnit do ovzduší až 6 000 tun oxidu uhličitého. Navíc se suchá rašelina stává vysoce hořlavou, čímž se zvyšuje riziko rozsáhlých a dlouhodobě doutnajících podzemních požárů. Ačkoliv rašeliniště v Indonésii pokrývají necelé 0,1 % zemského povrchu, jsou vlivem vysušování a požárů zodpovědná za 4 % každoročních globálních emisí (GREENPEACE, 2014).

I když se na plantážích palmy olejně používá méně hnojiv a pesticidů než v případě jiných olejnatých plodin, i přesto se zde nadměrně hnojí. To vede k odplavování chemického znečištění do vodních toků. Zpracovatelské závody a rafinerie palmového oleje také přispívají k dalšímu znečištění vodních zdrojů (MATTSSON A CEDERBERG, 2000).

Dle Glopolis (2017) je významným a málo zmapovaným problémem i kontaminace pobřeží a ničení mořských ekosystémů, včetně korálových útesů a mangrovů.

Zastánci pěstování palmy olejně uvádějí jako pozitivní dopad pěstování snižování oxidu uhličitého. Uvádí se, že 1 hektar palmové plantáže dokáže pohltit až 40 tun oxidu uhličitého a uvolní asi 20 tun kyslíku. Tento pozitivní dopad pěstování by však platit pouze v případě, že palmová plantáž nenahrazuje původní deštný prales. Deštný prales totiž dokáže pohltit až 400 tun oxidu uhličitého. Deštný prales je tedy schopen zadržovat 10 x víc uhlíku než palmová plantáž. Jako další pozitivní efekt zastánci uvádí, že průmyslové pěstování v Malajsii a Indonésii pomáhá chránit lesy a životní prostředí v mnoha rozvinutých státech, které jsou dovozci palmového oleje. Význam a bohatství

tropického lesa se však v žádném měřítku nedají srovnat s lesy v rozvinutých státech (ČOLAS, 2013).

V současné době patří Indonésie mezi pět největších původců emisí skleníkových plynů na světě, z nichž 80 % je vyprodukováno důsledkem změn ve využívání území (WORLD RESOURCES INSTITUTE, 2017).

3.10.2 Ovlivnění biodiverzity

Dle Anděry (1998) se s nezadržitelným rozvojem lidské civilizace zhoršují podmínky života pro většinu ostatních živočichů na Zemi. Důkazem toho je nespočetné množství druhů, které již člověk vyhubil nebo přivedl na pokraj vyhubení. Zvláště v posledním století jejich počet vzrůstá nekontrolovatelným tempem, ať už je to zapříčiněno od přímého ničení ekosystémů člověkem až po vyčerpání neobnovitelných zdrojů.

Oblast jihovýchodní Asie patří mezi oblasti s největší úrovní druhové rozmanitosti na naší planetě a je domovem mnoha endemických druhů rostlin a živočichů. Současně je to však jedna z nejvíce zranitelnějších a nejvíce ohrožených oblastí. Rozmach palmového průmyslu v Indonésii a Malajsii se stále více ukazuje jako největší hrozba pro zachování biologické rozmanitosti (LAMBERTINI, 2000).

Struktura palmové plantáže se výrazně liší od struktury pralesa. Na rozdíl od pralesa je v palmové plantáži porost velmi výrazně řidší, klenba je nižší a mikroklima je mnohem méně stabilní a mnohem více ovlivněno člověkem. Druhová pestrost živočichů v palmové plantáži dosahuje maximálně jedné čtvrtiny druhového bohatství pralesa. To však neznamená, že by v palmových plantážích nebyl život. V palmových plantážích většinou žije jen několik málo dominantních druhů, které se vyskytují v hojném počtu. Naprosto podstatný je i rozdíl v rostlinné diverzitě (FITZHERBERT A KOL, 2008).

Susanti a Maryudi (2016) uvádějí, že vzhledem k vysoké míře odlesňování v důsledku zakládání palmových monokulturních plantáží ztratila Indonésie více než 70 % svého přirozeného prostředí pro jedinečné endemické druhy. Navíc mnoho nativních a lesních komunit ztratilo přístup k lesním zdrojům. Dle Alfreda a kol. (2011) ovlivňuje palmový průmysl celou řadu živočichů, přičemž k nejvíce zasaženým patří větší obratlovci. Nejvyšší ztráty v populacích jsou zaznamenány u bornejských orangutanů, tygrů sumaterských, dále u slonů z ostrovů Sumatra a Borneo, nosorožců

sumaterských, primátů druhu kahau nosatý, který je endemitem ostrova Borneo, hulmanů a u mnoha dalších živočichů.

Bologna (2008) uvádí, že orangutan bornejský (*Pongo pygmaeus*) se vyskytuje pouze v indonéské části ostrova Borneo. Bohužel pro orangutany se tato oblast stala epicentrem palmového průmyslu. Populace orangutana bornejského byla ještě před sto lety na ostrově Borneo odhadována na 230 tisíc zvířat. V současné době na tomto indonéském ostrově pouhých 45 tisíc jedinců. Za poslední tři desetiletí se rozloha území vhodného pro život orangutanů zmenšila o více než 50 %. Dle Butlera (2011) se odhady úmrtnosti orangutanů pohybují okolo 5 000 jedinců ročně. Nejen, že orangutani přicházejí o své domovy, orangutani jsou rovněž pronásledováni správci plantáží, kteří na orangutany pohlížejí jako na škodnou a vyplácejí až 20 amerických dolarů za každého zabitého orangutana.

Tygr sumaterský (*Panthera Tigris sumatrae*) je endemitem ostrova Sumatra v Indonésii. Ačkoliv je tygr největším a nejsilnějším predátorem, hrozí této šelmě nebezpečí vyhynutí. Ještě před 20 lety čítala populace této šelmy přes tisíce jedinců. V současné době v lesích na Sumatře žije pouze na 400 jedinců. Hlavní příčinou tohoto razantního početního snížení je ztráta životního prostředí v důsledku šíření plantáží palem olejních. Za posledních několik desítek let se oblast výskytu volně žijících tygrů snížila na pouhých 7 % z původní přírodní oblasti obývané tygry. Zmenšování jejich biotopů vede i k nárůstu střetů mezi tygry a lidmi (RAVEN A KOL., 2013).

Butler (2011) uvádí, že i ve srovnání s lesy ovlivněnými vysokou mírou těžby dřeva představují plantáže palmy olejné biologickou poušť.

3.10.3 Skrytý problém biopaliv

Koalice proti palmovému oleji (2016) uvádí, že palmový olej se dá použít skoro do všeho. Říká se, že 50 % výrobků prodávaných v supermarketech obsahuje palmový olej. V současné době jsou bohužel velmi populární biopaliva, což je do budoucna obrovská hrozba, protože ve chvíli, kdy se palmový olej začne přidávat i do biopaliv, bude to znamenat ještě nesrovnatelně větší tlak na krajinu pralesů. Termín biopalivo totiž souvisí pouze s biologickým původem energetické suroviny použité pro výrobu paliva, nikoli s formou jejich získávání z přírodních zdrojů. Ačkoliv jsou biopaliva veřejně prezentována v kontextu obnovitelných zdrojů energie, v praxi suroviny

pro jejich výrobu jsou běžně získávány způsobem, který odporuje zásadám udržitelného rozvoje.

Palmový olej jako biopalivo je škodlivý hlavně proto, že vytváří prostor pro neomezenou poptávku. Pokud by se palmový olej používal pouze jako potravina, pak existuje horní hranice jeho spotřeby. V případě biopaliv tomu tak není. Pokrýt energetické nároky naší planety palmovým olejem není možné (GLOPOLIS, 2017).

Dle Butlera (2011) se při produkci jedné tuny palmového oleje vylisovaného z plodů vypěstovaných na vysušených rašeliništích uvolní až 70 tun oxidu uhličitého, a to především díky odlesnění a vysušení rašelinišť. Biopaliva z palmového oleje z vysušených rašelinišť pak pro atmosféru představují mnohem větší zátěž než konvenční fosilní paliva.

V současné době se v České republice podílí 11 % palmové bionafty na celkovém objemu spotřebované bionafty. V EU se biopaliva stávají čím dál více oblíbenější variantou paliv, a to hlavně díky souvislosti s jejich legislativní i finanční podporou (GLOPOLIS, 2017).

3.11 Dopady pěstování palmy olejné na obyvatele a místní komunity

Borneo je třetím největším ostrovem světa. O celkovou rozlohu 734 tisíc km² se dělí větší částí Indonésie a menší část patří Malajsii. Borneo bylo dříve porostlé tropickým deštným lesem prakticky celé. V posledních desetiletích došlo k prudké přeměně deštných lesů na plantáže palmy olejné. Palmový olej se stal jedním z nejdůležitějších vývozních artiklů země, která sice zbohatla a její hospodářství se slibně rozvíjí, nicméně za oběti nevyčísitelného poškození přírodního bohatství. Paradoxem zůstává, že to vše nijak nezlepšuje životní podmínky místních obyvatel (ŠLÉGR, 2006).

3.11.1 Ekonomické dopady

Dle Glopolis (2017) je výroba palmového oleje zásadní součástí ekonomiky Indonésie a Malajsie a neodmyslitelnou součástí vládní strategie pro budoucí růst. I přesto, že zajišťuje pro mnohé pracovní místa, souvisí s jeho výrobou řada závažných problémů. Mezi vážné důsledky výroby palmového oleje patří nejen negativní dopady na životní prostředí a druhovou rozmanitost, ale i nedostatečný přínos k ekonomickému

růstu země. Zaměření na jediný produkt pěstovaný na rozsáhlých plantážích není klíčem k dlouhodobému pozitivnímu dopadu na ekonomiku země. Wildburger a Mansourian (2015) uvádějí, že ačkoliv rozšiřování plantáží palmy olejné přispívá ke zvyšování HDP postižených zemí, přínos palmového oleje pro jednotlivé komunity obyvatel je zpochybňován. Palmový olej je vnímán jako plodina, která zlepšuje zaměstnanost a příjem obyvatelstva, zároveň má ale značný dopad na produkci základních plodin. Problém tkví v tom, že zbývá pouze malé množství půdy vhodné k pěstování rýže a dalších základních plodin určených k domácí spotřebě. Agrofirmy raději investují do „bezpečných plodin“ za účelem zisku než do plodin základních. Rozmach palmových plantáží ohrožuje živobytí původních obyvatel pralesů. Dle Butlera (2011)

nelze popřít, že palmový průmysl zaměstnává v Indonésii a Malajsii velké množství lidí, kteří jinak nemají, především v Indonésii, tolik pracovních možností. V Indonésii zaměstnává palmový průmysl a na něj navazující odvětví okolo 3 700 000 pracovníků. V Malajsii pracuje v palmovém průmyslu a na něm navazujících odvětvích okolo 900 000 pracovníků. Pro velkou část společnosti je palmový průmysl podstatným přínosem, jelikož vytváří nová pracovní místa a zlepšuje životní úroveň obyvatelstva. Má ale i své zápory, a to obzvláště pro obyvatele a drobné producenty, kterým původní les poskytoval obživu.

Produkce palmového oleje sice zvyšuje ekonomické ukazatele, avšak pro obyčejné místní lidi a pro přírodu znamená spíše pohromu než pokrok. Bohatnou hlavně velké mezinárodní společnosti. Drobní pěstitelé palmy olejné mají výrazně zhoršené podmínky, jak svou produkci prodat. Zpracovatelské společnosti odkupují pouze velké množství produkce, proto tyto společnosti uzavírají smlouvy s velkými obchodníky, kteří jim potřebné množství plodů zajistí. Drobní zemědělci jsou na konci tohoto několikastupňového systému překupníků a bez možnosti vyjednávat o ceně. Jejich zisky jsou tak velmi omezené. Dalším žalostným faktem je skutečnost, množství vyhozených potravin dosahuje v zemích globálního Severu na 100 kg osobu a rok. Současně 1,4 miliardy populace žije za hranicí extrémní chudoby. Z tohoto pohledu se jeví celosvětový potravinový systém jako značně neefektivní (GLOPOLIS, 2017).

3.11.2 Sociální dopady

Ačkoliv je palmový průmysl důležitým přínosem pro ekonomiku země, zvyšuje životní úroveň obyvatelstva a vytváří nová pracovní místa, má svá negativa

na venkovské komunity. Nejen, že les poskytuje obživu pro mnoho místních obyvatel, současně je i domovem mnoha domorodých kmenů s obrovskou etnickou rozmanitostí (BUTLER, 2011).

Dle WWF (2016) představuje průmyslová produkce palmového oleje pro obyvatele rozvojových zemí spíše novodobé otroctví a ztrátu soběstačnosti v podobě pěstování vlastních potravin. Nadnárodní korporace připravují tamní komunity o půdu, kterou po generace využívaly k pěstování místních zemědělských plodin, čímž významně ohrožují potravinovou bezpečnost dotčených zemí. Koalice proti palmovému oleji (2016) uvádí, že plantáže palmy olejné jsou zpravidla zakládány na obecních a soukromých pozemcích, a to bez souhlasu tradičních majitelů. Půda je plantážnickým společenstvem často prodávána a pronajímána bez vědomí či souhlasu komunit domorodých obyvatel. Kupní a nájemní smlouvy jsou ve většině případů navrhovány a podepisovány místnímu úředníky, což otevírá široké možnosti korupce. Palmové společnosti běžně spolupracují s vojáky, aby potlačily odpor původních vlastníků, kteří nesouhlasí s odebráním půdy.

Mimo negativ spojených se zakládáním plantáží a častých sporů mezi developery a místními obyvateli, je dle Butlera (2011) palmový průmysl zamořen i problémy související s pracovní silou. Práce na palmových plantážích je náročná a velmi špatně placená i na místní poměry. Borneo má potíže s hledáním místních dělníků, a tak své zaměstnance často ilegálně importují. Často se jedná i o děti. V roce 2008 byl komisí Indonesia Commission for Child Protection provedený výzkum, kdy se zjistilo, že v Malajsií bylo nuceno pracovat zhruba 72 tisíc dětí indonéských imigrantů. Jak uvádí Koalice proti palmovému oleji, dělníci na palmových plantážích se nacházejí na spodní příčce sociálního žebříčku. Sběrači sbírají plody palem 7 dní v týdnu. Každý den se musí nasbírat 5 - 8 tun plodů. Pracovní podmínky se mnohdy blíží modernímu otroctví. Měsíční plat sběrače za tuto fyzicky náročnou práci se pohybuje okolo 40 eur.

3.11.3 Zdravotní dopady

V jihovýchodní Asii se běžně používají požáry pro přeměnu lesa na palmovou plantáž. Kouř z těchto požárů má negativní zdravotní vliv na místní obyvatele. Při zpracování plodů palmy olejné vzniká velké množství odpadních vod, které způsobují znečištění místních vod, což má opět za následek negativní dopady na zdraví

místních obyvatel. Negativní dopady na znečištění místních povrchových i podzemních vod má i nepřiměřená aplikace pesticidů a hnojiv do palmových plantáží (WWF, 2016).

Dle koalice proti palmovému oleji (2016) pociťují negativní vlivy pěstování palmových monokultur i lidé žijící v osadách okolo plantáží, kteří spoléhají na les jako na přírodní zdroj vody a potravy, a také jako ochranu před sesuvy půdy a záplavami. Problémem pro tyto obyvatele je i používání hnojiv a pesticidů, které silně znečišťují půdu i vodu, což ohrožuje zdraví lidí i zvířat a znemožňuje jakékoliv jiné formy zemědělství.

3.12 Certifikační systém RSPO

V roce 2004 byla založena organizace RSPO (Roundtable on Sustainable Palm Oil), která celosvětově zastřešuje dodržování udržitelného hospodaření s palmovým olejem. Hlavním posláním organizace je vytvořit svět, ve kterém je trvale udržitelné hospodaření normou, umožnit zemědělcům naučit se lepší hospodářské metody, zlepšit pracovní podmínky a zajistit trvale udržitelný rozvoj v rámci deštných pralesů. RSPO má svůj vlastní systém auditů a certifikace a vlastní ochrannou známku, která zajišťuje, že výrobek obsahuje pouze certifikovaný udržitelný palmový olej (RSPO, 2016).

Dle Nazemi (2017) byl globálně rozšířený certifikační systém RSPO založen za účelem podpory výroby a využívání udržitelného palmového oleje pro lidi, planetu i prosperitu a za účelem zabránit dalšímu kácení deštných pralesů kvůli vysazování plantáží palmy olejně. RSPO je uskupení velkých výrobců potravin, kosmetiky a dalších produktů, překupníků, pěstitelů a zpracovatelů palmy olejně, bank a investorů, ekologických a neziskových organizací.

RSPO je celosvětově uznávaný standard pro udržitelný palmový olej. RSPO definuje 8 kritérií udržitelné produkce palmového oleje, na základě kterých vydává Certifikáty udržitelného palmového oleje (CSPO). Mezi jeho členy patří velké nadnárodní firmy jako například Nestlé, Unilever či Kraft (RSPO, 2016).

Koalice proti palmovému oleji (2016) uvádí několik základních pravidel, jejichž dodržování je nutné pro získání certifikace RSPO. Mezi základní kritéria patří pravidlo nezakládat plantáž palmy olejně na místě primárního deštného pralesa, plantáž také

nesmí být zřízena na místě s vysokou biologickou, ekologickou, sociální či kulturní hodnotou. RSPO dále specifikuje zásady, za jakých může být půda patřící domorodým kmenům přeměněna v palmovou plantáž, a stanovuje sociální podmínky pro pracovníky plantáží, jako je minimální mzda, zdravotní standardy a práva pracovníků plantáží.

Certifikát RSPO je znázorněn na obrázku Obr. 11.

Obr. 11: Certifikát RSPO (zdroj: KOALICE PROTI PALMOVÉMU OLEJI, 2016)

3.13 Nejvýznamnější olejniny a rostlinné druhy olejů

Podle údajů USDA (2016) patří mezi nejsledovanější olejniny světa sója, řepka, slunečnice, palmová jádra a kopra. Světová produkce těchto vybraných olejin se vyšplhala v loňském roce přes 500 mil. tun, z nichž největší byla produkce sójových bobů s 320 mil. tun, následovala řepka s produkcí 67 mil. tun. Tato produkce zabrala plochu na 250 mil. ha. Zpracováním produkce těchto olejin bylo vyrobeno přibližně 170 mil. tun rostlinných olejů. Mezi další důležité rostliny patří olivovník, který slouží k výrobě olivového oleje.

Mezi nejvýznamnější olejniny České republiky patří řepka a slunečnice. Jak uvádí ČSÚ (2017), V České republice bylo v loňském roce sklizeno 464 tis. ha olejin a celková produkce dosáhla více než 1,6 mil. tun. Nejvíce se na celkové výši sklizňových ploch podílela řepka se sklizňovou plochou 389 tis. ha, následoval mák s 27 tis. ha, a dále slunečnice s plochou 18 tis. ha, sója s plochou 7 tis. ha a ostatní olejniny.

Rostlinné oleje se od sebe liší svým složením a způsobem použití. I přes to, že každý olej obsahuje všechny skupiny mastných kyselin, v každém druhu olejů převažuje vždy jedna, podle které je možné olej označovat za nasycený, mononenasycený nebo polynenasycený (TICHÁ A KOL, 2017).

Bláhová (2011) uvádí, že sójový olej se získává lisováním bez použití tepla, díky čemuž si zachová přírodní nutriční látky a také velmi specifickou přirozenou chuť. Je to cenný zdroj nenasycených tuků a ze všech olejů obsahuje nejvíc lecitinu, který napomáhá zlepšení paměti, posílení mozkové činnosti a také při stresech a nervových vypětích. Dále obsahuje vitamíny skupiny B, vitamín E, K, draslík, železo, fosfor a aminokyseliny. Sójový olej je vhodný pro studenou kuchyni, k syrové stravě, do salátů nebo na nakládání zeleniny, je také vhodný k dušení s vodou, nikoliv však ke smažení. Sójový olej neobsahuje žádné sacharidy, proto je vhodný ke konzumaci pro lidi trpící diabetes. Tento druh oleje patří do skupiny mononenasycených rostlinných olejů.

Foster a kol. (2009) řadí řepkový olej mezi oleje s dobrým složením mastných kyselin. Nebylo tomu tak ale vždy. Semena řepky jsou bohatá na kyselinu erukovou, která nepříznivě působí na lidské zdraví. Z tohoto důvodu byly vyšlechtěny nové odrůdy, které kyselinu erukovou obsahují v minimálním množství. Dnes už se řepkový olej vyrábí převážně pouze z těchto vyšlechtěných odrůd. Díky příznivé hladině nenasycených mastných kyselin olej příznivě působí na hladiny krevních lipidů, a tím i pozitivně působí z hlediska kardiovaskulárních onemocnění. Baranyak a Fárby (2007) uvádějí, že řepkový olej patří do skupiny mononenasycených rostlinných olejů. Je vhodný zejména pro přípravu pokrmů studené kuchyně. Je možné jej využít i na krátké jednorázové smažení. Delší vystavování řepkového oleje vysokým teplotám, dává vzniku oxidačních a polymeračních produktů. Olej má nižší stabilitu i vůči kyslíku, což s sebou nese kratší trvanlivost oleje. V porovnání s ostatními rostlinnými oleji je řepkový olej druhým nejbohatším zdrojem kyseliny linolové. Řepkový olej se dále vyznačuje nízkým obsahem nenasycených mastných kyselin, příznivým poměrem i obsahem esenciálních kyselin - kyseliny linolenové a linolové a obsahem vitamínu E. Olej má i poměrně vysoký obsah tokoferolu. Má neutrální chuť i vůni. Jako energetická surovina se uplatňuje v podobě metylesteru a rafinovaného řepkového oleje.

Dle Bláhové (2011) se řadí do skupiny mononenasycených rostlinných olejů také olej olivový. Stejně jako řepkový olej má příznivé složení mastných kyselin. Olivový olej obsahuje karotenoidy a polyfenoly, které dávají olivovému oleji typické aroma. Má dobré výživové vlastnosti a hodí se pro přípravu studené i teplé kuchyně. Je prokázáno, že olivový olej pomáhá snižovat riziko vzniku kardiovaskulárních chorob, hladinu tzv. špatného cholesterolu a podporuje trávení. Obsahuje velké množství antioxidantů a vitamíny skupiny A, D, E a K. Olivový olej je hojně vyhledáván nejen pro konzumaci, ale také v léčitelství, farmacii a kosmetickém průmyslu.

Dalším hojně užívaným olejem je olej slunečnicový. Dle Foster a kol. (2009) patří slunečnicový olej do skupiny polynenasycených rostlinných olejů. Je nejpoužívanějším olejem české kuchyně, a to hlavně z důvodu dobré dostupnosti oleje. Díky vysokému obsahu Omega 3 mastných kyselin napomáhá tento olej snižovat riziko vzniku kardiovaskulárních onemocnění. Málek a kol. (2013) uvádějí, že slunečnicový olej obsahuje kyselinu linolovou, palmitovou, stearovou a olejovou. Tento olej obsahuje vysoký podíl polynenasycených kyselin, Omega 6 mastných kyselin a naopak neobsahuje Omega 3 mastné kyseliny. Semena slunečnice jsou bohatá na minerály, vápník, hořčík, železo, fosfor a vitamíny E a B1.

Kokosový olej patří společně s palmovým olejem do skupiny nasycených rostlinných olejů. Tento druh oleje je získávaný z kokosového ořechu a má uplatnění v potravinářství, medicíně i průmyslu. Kokosový olej je velmi termostabilní, proto se výborně hodí na vaření a smažení, odolává žluknutí a má velmi dlouhou trvanlivost. Olej obsahuje velké množství nasycených mastných kyselin a ze všech olejů obsahuje nejvíce kyseliny laurové. Jsou prokázány pozitivní účinky kokosového oleje na podporu imunity a trávení, jeho blahodárný vliv na pokožku a působení proti zubním kazům (BLÁHOVÁ, 2011).

3.14 Shrnutí problematiky palmového oleje a možná řešení

Globální poptávka po palmovém oleji neustále roste. Jak již bylo zmíněno, výroba palmového oleje přispívá k environmentálním problémům, jako je ztráta biologické rozmanitosti, znečištění způsobené emisemi a skleníkovými plyny z plantáží. Z těchto

důvodů je více než nutné najít alternativní způsob pěstování a zpracování palmy olejně, aby dopady spojené s výrobou palmového oleje byly maximálně zredukovány (SASWATTECHA A KOL., 2016).

Koalice proti palmovému oleji (2016) uvádí, že skutečně šetrný a udržitelný způsob produkce palmového oleje by byl takový, kdy by se zakládání palmových plantáží nepodílelo na odlesňování primárních lesů, pěstování palmy by nepřispívalo k emisím skleníkových plynů kvůli žďáření lesa, nezabíralo by půdu místním komunitám, nevykořisťovalo by pracovníky plantáží a nepodílelo by se na znečištění okolního prostředí. Taková produkce však dnes takřka neexistuje. Palmu olejnou ale lze, jako i jiné zemědělské plodiny, pěstovat v přírodě šetrným způsobem, tedy s ohledem na rostliny, zvířata, lidí, celý ekosystém i budoucí generace. Splněním ekologických a sociálních standardů se může producent ucházet o certifikaci svého oleje.

Dle Světového fondu na ochranu přírody WWF (2016) se jako řešení jeví, aby všechny společnosti, které používají palmový olej do svých výrobků, přijmuly odpovědnost za dopady způsobené pěstováním palmy olejně. WWF nabádá tyto společnosti, aby se přidaly k organizaci RSPO, ihned začaly používat pouze certifikovaný palmový olej a zřetelně deklarovaly svůj pozitivní vztah k udržitelnému pěstování palmy olejně a produkci palmového oleje.

Některé společnosti se již zavázaly k odebírání 100 % certifikovaného udržitelného oleje. Příkladem může být největší potravinový koncern na světě Nestle, které se v roce 2010 přihlásil k závazku deklarujícímu, že jejich výrobky nebudou spojeny s poškozováním deštných pralesů, a zavázal se odebírat pouze certifikovaný palmový olej. Dalším příkladem je společnost Unilever, která se zavázala do roku 2020 odebírat pouze certifikovaný palmový olej navíc pouze s dohledatelným původem (NESTLE, 2017, UNILEVER, 2017).

Podle Koalice proti palmovému oleji (2016) může každý občan, který kupuje jídlo či kosmetiku, vyjádřit svůj názor rozhodnutím, který výrobek koupí. Hlasováním prostřednictvím našeho nákupního košíku je nejrychlejší a nejúčinnější metoda, jak dosáhnout téměř okamžitých změn na trhu. Trh na požadavky spotřebitelů reaguje

v dnešní době velice pružně. WWF (2016) uvádí, že spotřebitelé mohou certifikovaný palmový olej podpořit nákupem výrobků od společností, které se zavázaly používat pouze certifikovaný udržitelný palmový olej, vyhledávat ochranné známky RSPO na produktech nebo požádat prodejce o zařazení certifikovaných výrobků do jejich sortimentu.

Jako nejlepší řešení, jak snížit negativní dopady vyvolané překotným rozvojem palmového průmyslu, se jeví celosvětové snížení spotřeby rostlinných olejů, což se ale vzhledem k jejich neustále rostoucí spotřebě velmi nepravděpodobné. Měli bychom tedy alespoň využít možnosti pěstování palmy olejné co nejekologičtějším způsobem.

4 MATERIÁL A METODIKA

4.1 Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření je jedna z nejoblíbenějších kvantitativních metod výzkumu veřejného mínění. Dotazník se skládá ze sledu otázek a jeho cílem je získat názory respondentů. Odpovědi dotazovaných pak autorovi slouží k vyhodnocování závěrů. Podle kontaktu s dotazovanými rozlišujeme jednotlivé formy dotazování, a to formu osobní, telefonickou, písemnou a elektronickou. Otázky dotazníkového šetření mohou být otevřené, uzavřené nebo polootevřené. Otevřené otázky nenabízejí respondentovi žádnou variantu odpovědi, jsou užitečné v odůvodňovacích situacích a jejich výstupem jsou kvalitativní data. Naopak uzavřené otázky nabízejí možnosti, které se navzájem vylučují a výstupem jsou kvantitativní data. Polootevřené otázky nabízejí předem dané odpovědi a navíc možnost odpovědi vlastní (FORET, 2008, DOTAZNÍK, 2007).

Dle Foreta (2008) by měl dotazník odpovídat určitým požadavkům, a to technickým, psychologickým a požadavkům srozumitelnosti. Z hlediska technické stránky dotazníků by měly být otázky zformulovány a sestaveny v takové formě, aby respondent co nejpřesněji odpovídal na to, co nás zajímá. Z hlediska psychologického by měly být otázky položeny snadnou a příjemnou formou, aby dotazovaný odpovídal stručně a pravdivě. Z hlediska srozumitelnosti by otázky měly být jasné, aby dotazovaný všemu rozuměl a chápal, co se po něm chce.

Pomocí dotazníkového šetření jsem zjišťovala povědomí široké veřejnosti o programu fair trade, spotřebitelské chování a zainteresovanost občanů v problematice výroby palmového oleje a v důsledcích spojených s jeho produkcí. Dotazník byl určen pro širokou veřejnost nezávisle na věku či pohlaví. Dotazník byl anonymní, obsahoval 16 otázek (uzavřené a polootevřené) a byl šířen v tištěné i elektronické podobě. Tištěných dotazníků, které byly rozdávány převážně mezi studenty a absolventy Mendelovy univerzity v Brně a Masarykovy univerzity v Brně, bylo vyplněno 189. Prostřednictvím elektronického serveru Survio bylo vyplněno 233 dotazníků. Elektronické dotazníky jsem rozesílala mezi studenty středních a studenty a absolventy vysokých škol, náhodně do firem Jihomoravského kraje, kraje Vysočina a Středočeského kraje, a mezi mé přátele a známé. Celkový počet vyplněných dotazníků byl 422. Sběr odpovědí probíhal od září 2016 do března 2017.

4.2 Dotazník

Dotazník je rozdělený do čtyř okruhů otázek. První okruh se týče obecných informací o respondentovi. Druhý okruh je zaměřen na program fair trade a jeho sortiment produktů. Třetí okruh se týká spotřebitelského chování respondentů z hlediska výběru potravin a rostlinných olejů a vnímání palmového oleje v potravinách. Poslední, čtvrtý okruh je pak zaměřen na zájem respondentů o problematickou situaci v rozvojových zemích.

První část dotazníku obsahuje čtyři otázky (otázky 1 – 4), které jsou zaměřeny na osobní údaje o respondentech, a to na pohlaví, věk, zaměstnání a místo bydliště respondenta. Přesné znění otázek bylo následující:

1) Pohlaví

- Muž
- Žena

2) Věk

- Do 20
- 21 - 30 let
- 31 - 40 let
- 41 - 50 let
- 50 a víc

3) Zaměstnání

- Student
- Zaměstnaný
- Nezaměstnaný
- OSVČ
- Příjemce důchodu

4) Počet obyvatel vašeho bydliště

- Do 500 obyvatel
- 500 - 2 000 obyvatel
- 2 000 – 50 000 obyvatel
- Nad 50 000 obyvatel

Druhá část dotazníku obsahuje pět otázek (otázky 5 – 9), které jsou zaměřeny na znalost a zainteresovanost občanů v programu fair trade a na sortiment fairtradových produktů. Otázky byly respondentům pokládány následující formou:

5) Víte co je fair trade?

- Ano
- Ne

6) Odkud fair trade znáte?

- Škola
- Televizní, rozhlasová média
- Tiskoviny (noviny, časopisy, knihy aj.)
- Přátelé
- Neznám program Fair trade

7) Jaké fair trade produkty kupujete?

(možnost vybrat více odpovědí)

- Káva
- Čaj
- Čokoláda
- Rýže a jiné obiloviny
- Řemeslné výrobky
- Jiné potraviny (vypište:)
- Nekupuji

8) Kde nakupujete fair trade produkty nejčastěji?

- Specializované prodejny
- Na internetu
- V supermarketech nebo hypermarketech
- Nenakupuji

9) Proč kupujete fair trade produkty?

(možnost vybrat více odpovědí)

- Kvalita
- Chuť
- Osobní zkušenost s produkty

- Chci pomáhat lidem z rozvojových zemí
- Jiné (vypište):
- Nenakupuji

Třetí část dotazníku obsahuje také pět otázek (otázky 10 – 14), které jsou zaměřeny na spotřebitelské chování dotazovaných z hlediska výběru potravin, na zainteresovanost dotazovaných v zastoupení rostlinných tuků v potravinách, na vnímání palmového oleje a jejich preference ve výběru rostlinných olejů. Přesné znění otázek bylo následující:

10) Co je pro vás rozhodující při nákupu potravin?

- Cena
- Složení surovin, ze kterých je potravina vyrobena
- Značka produktu
- Země původu
- Jiné (vypište):

11) Sledujete ve složení potravin zastoupení olejů použitých při výrobě?

- Ano
- Ne

12) Jak vnímáte zastoupení palmového oleje v potravinách?

- Je to cenově zajímavá varianta jiných tuků
- Vadí mi jeho působení na zdraví lidí
- Vadí mi ekologické důsledky pěstování palmy olejné
- Nezajímá mě

13) Koupil byste si potravinu obsahující palmový olej získaný v souladu s fair trade zásadami?

- Určitě ano
- Záleželo by ceně
- Záleželo by druhů potravin
- Určitě ne
- Nevím

14) Jaké rostlinné oleje používáte při vaření?

(možnost vybrat více odpovědí)

- Slunečnicový
- Řepkový
- Olivový
- Kokosový
- Jiné (vypište):

Čtvrtá část dotazníku obsahuje poslední dvě otázky (otázky 15 – 16), které zjišťují zájem občanů o problematickou situaci v zemích rozvojového světa a způsob pomoci obyvatelům rozvojových států. Otázky byly položeny následovně:

15) Zajímá vás situace v zemích třetího světa?

- Ano
- Ne

16) Pomáháte nějakým způsobem lidem z rozvojových zemí?

- Finanční prostředky
- Dárcovské SMS
- Dobrovolnická činnost
- Nákupem jejich produktů
- Nepomáhám, ale jsem ochoten začít
- Nepomáhám a nechci

4.3 Získání informací

K získání informací o celosvětovém objemu výroby palmového oleje, hlavních producentech palmového oleje, celosvětové spotřebě palmového oleje a o celosvětové spotřebě nejvýznamnějších rostlinných olejů jsem využila veřejně dostupné zdroje a portály, jako USDA, FAO a Koalici proti palmovému oleji. K získání informací o spotřebě másla a rostlinných tuků v ČR, spotřebě a produkci kravského mléka v ČR, vývoji početním stavu dojníc na území ČR a o vývoji ploch pícnin na území ČR jsem využila veřejně dostupné zdroje jako ČSÚ a webové archivy Ministerstva zemědělství.

5 VÝSLEDKY

Tabulky Tab. 1, Tab. 2, Tab. 3 a Tab. 4 vyjadřují číselné a procentuální zastoupení jednotlivých odpovědí respondentů na otázky 1 až 4, které se týkají osobních údajů o respondentech.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkově 422 respondentů, z nichž 52 % tvořily ženy a zbylých 48 % muži. Dle odpovědí spadalo nejvíce respondentů (48 %) do věkové kategorie 21 – 30 let. Druhou nejpočetnější věkovou kategorií, kam spadalo 19 % dotazovaných, bylo věkové rozmezí 31 – 40 let. Téměř tři čtvrtiny odpovědí bylo získaných od lidí do věku 40 let. Dle výsledků dotazníkového šetření spadala více než polovina dotazovaných (51 %) do kategorie zaměstnaných, a 33 % dotazovaných tvořili studenti. Vesnici uvedlo jako svoje bydliště 41 % dotazovaných vesnici, 33 % žije ve velkoměstě a zbylých 26 % dotazovaných uvedlo jako svoje bydliště menší město.

Tab. 1: Odpovědi na otázku 1. „Pohlaví“

Pohlaví	Počet odpovědí	% podíl
Muž	203	48,1 %
Žena	219	51,9 %
Celkem	422	100 %

Tab. 2: Odpovědi na otázku 2. „Věk“

Věk	Počet odpovědí	% podíl
Do 20 let	44	10,4 %
21 - 30 let	204	48,4 %
31 - 40 let	81	19,2 %
41 - 50 let	55	13,0 %
Nad 50 let	38	9,0 %
Celkem	422	100 %

Tab. 3: Odpovědi na otázku 3. „Zaměstnání“

Zaměstnání	Počet odpovědí	% podíl
Student	137	32,5 %
Zaměstnaný	216	51,2 %
Nezaměstnaný	8	1,9 %
OSVČ	31	7,3 %
Příjemce důchodu	30	7,1 %
Celkem	422	100 %

Tab. 4: Odpovědi na otázku 4. „Jaký je počet obyvatel vašeho bydliště?“

Jaký je počet obyvatel vašeho bydliště?	Počet odpovědí	% podíl
Do 500 obyvatel	65	15,4 %
500 - 2 000 obyvatel	110	26,1 %
2 000 - 50 000 obyvatel	109	25,8 %
Nad 50 000 obyvatel	138	32,7 %
Celkem	422	100 %

Tabulky Tab. 5, Tab. 6, Tab. 7, Tab. 8 a Tab. 9 vyjadřují číselné a procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázky 5 až 9, které se týkají programu fair trade.

Z celkového počtu odpovědí, zná program fair trade 80 % dotazovaných. Z odpovědí také vyplývá, že nejvíce dotazovaných (29 %), kteří fair trade program znají, se o programu dozvěděli ve škole, dalších 26 % dotazovaných zdá program fair trade z tiskovin. Jako další informační zdroj pak následující televizní a rozhlasová média (13 %) a přátelé (13 %). Dle odpovědí respondentů však více než polovina dotazovaných (53 %) fair trade produkty nekupuje. U respondentů, kteří fairtradové produkty kupují, je nejvíce poptávanou potravinou čokoláda (32 %), dále káva (27 %) a čaj (25 %). V menší míře se nakupuje i rýže a další obiloviny (8 %) a řemeslné výrobky (6 %). Tato otázka byla polootevřená, což vytvořilo prostor pro zjištění i dalších fairtradových produktů nakupovaných respondenty. Banány, med, oplatky, nápoje a oleje uvedlo jako další nakupované fair trade produkty 2 % dotazovaných. Na základě odpovědí více než dvou třetin respondentů (65 %), kteří fair trade produkty kupují, se fairtradové produkty nejvíce nakupují ve specializovaných prodejnách, 27 % respondentů nakupuje fairtradové produkty v supermarketech a 8 % dotazovaných objednává produkty z internetových eshopů. Poslední otázka tohoto okruhu byla zaměřena na důvod, proč respondenti fairtradové produkty kupují. U respondentů,

kteří fair trade produkty kupují, nejvíce převládá důvod chtít pomáhat lidem z rozvojových zemí (36 %), dále kvalita produktů (24 %), chuť produktů (22 %) a osobní zkušenost s produkty (18 %).

Tab. 5: Odpovědi na otázku 5. „Víte, co je fair trade?“

Víte, co je fair trade?	Počet odpovědí	% podíl
Ano	338	80,1 %
Ne	84	19,9 %
Celkem	422	100 %

Tab. 6: Odpovědi na otázku 6. „Odkud znáte program fair trade?“

Odkud znáte program fair trade?	Počet odpovědí	% podíl
Škola	123	29,2 %
Televizní, rozhlasová média	55	13,0 %
Tiskoviny (noviny, časopisy, knihy aj.)	109	25,8 %
Přátelé	54	12,8 %
Neznám program Fair Trade	81	19,2 %
Celkem	422	100 %

Tab. 7: Odpovědi na otázku 7. „Jaké fair trade produkty kupujete?“

Jaké fair trade produkty kupujete?	Počet odpovědí	% podíl
Káva	108	12,7 %
Čaj	100	11,8 %
Čokoláda	126	14,8 %
Rýže a jiné obiloviny	33	3,9 %
Řemeslné výrobky	23	2,7 %
Nekupuji	224	53,1 %
Jiné potraviny	8	1,0 %
Celkem	622	100 %

Tab. 8: Odpovědi na otázku 8. „Kde nakupujete fair trade produkty nejčastěji?“

Kde nakupujete fair trade produkty nejčastěji?	Počet odpovědí	% podíl
Specializované prodejny	128	30,3 %
V supermarketech nebo hypermarketech	54	12,8 %
Internet	16	3,8 %
Nenakupují	224	53,1 %
Celkem	422	100 %

Tab. 9: Odpovědi na otázku 9. „Proč kupujete fair trade produkty?“

Proč nakupujete fair trade produkty?	Počet odpovědí	% podíl
Kvalita	86	11,3 %
Chuť	78	10,2 %
Osobní zkušenosti s produkty	66	8,7 %
Chci pomáhat lidem z rozvojových zemí	127	16,7 %
Nenakupují	224	53,1 %
Jiné důvody	0	0,0 %
Celkem	581	100 %

Tabulky Tab. 10, Tab. 11, Tab. 12, Tab. 13 a Tab. 14 vyjadřují číselné a procentuální zastoupení odpovědí na otázky 10 až 14, které se týkají spotřebitelského chování dotazovaných při výběru potravin a zainteresovanosti dotazovaných v problematice palmového oleje.

Při výběru potravin je dle odpovědí respondentů nejvíce rozhodující dle jejich odpovědí složení surovin, ze kterých je potravina vyrobena (63 %), dále následuje cena (16 %), značka produktu (11 %) a země původu (9 %). Tato otázka byla koncipována jako polootevřená, což vytvořilo prostor pro zjištění dalších kritérií při výběru potravin. Pro 2 % z dotazovaných je stěžejním kritériem nutriční poměr potraviny a zkušenosti s produktem. Zastoupení rostlinných olejů v potravinách sleduje dle výsledků dotazníkového šetření 58 % dotazovaných. Další otázka se týkala vnímání palmového oleje v potravinách, kdy polovině respondentů (50 %) vadí ekologické důsledky pěstování palmy olejně, 24 % dotazovaných vadí působení palmového oleje na lidské zdraví, 4 % dotazovaných vnímá palmový olej jako zajímavou variantu jiných tuků a 22 % dotazovaných se o tuto problematiku vůbec nezajímá. Potravinu obsahující palmový olej získaný v souladu s fair trade zásadami by dle získaných odpovědí určitě nekoupilo 16 % dotazovaných, 15 % z dotazovaných by si tuto potravinu určitě koupilo,

u 22 % dotazovaných by záleželo na druhu potraviny, u 10 % dotazovaných by záleželo na ceně potraviny a 37 % respondentů ještě neví. Poslední otázka tohoto okruhu se týkala používání rostlinných olejů při vaření, kdy nejvíce používaným olejem na základě odpovědí je olej slunečnicový (33 %), následují oleje olivový (28 %), olej řepkový (28 %) a olej kokosový (10 %). Tato otázka byla opět koncipována jako otázka polootevřená, díky čemuž bylo dále zjištěno, že 1 % dotazovaných používá další druhy olejů, jako je například olej dýňový, sezamový, konopný, rýžový, lněný a bodlákový.

Tab. 10: Odpovědi na otázku 10. „Co je pro vás rozhodující při nákupu potravin?“

Co je pro vás rozhodující při nákupu potravin?	Počet odpovědí	% podíl
Cena	66	15,6 %
Složení surovin, ze kterých je potravina vyrobena	264	62,6 %
Značka produktu	45	10,7 %
Země původu	38	9,0 %
Jiné:	9	2,1 %
Celkem	422	100 %

Tab. 11: Odpovědi na otázku 11. „Sledujete ve složení potravin zastoupení olejů použitých při výrobě?“

Sledujete ve složení potravin zastoupení olejů použitých při výrobě?	Počet odpovědí	% podíl
Ano	244	57,8 %
Ne	178	42,2 %
Celkem	422	100 %

Tab. 12: Odpovědi na otázku 12. „Jak vnímáte zastoupení palmového oleje v potravinách?“

Jak vnímáte zastoupení palmového oleje v potravinách?	Počet odpovědí	% podíl
Je to cenově zajímavá varianta jiných tuků	16	3,8 %
Vadí mi jeho působení na zdraví lidí	102	24,2 %
Vadí mi jeho ekologické důsledky pěstování palmy olejné	213	50,4 %
Nezajímá mě	91	21,6 %
Celkem	422	100 %

Tab. 13: Odpovědi na otázku 13. „Koupil byste si potravinu obsahující palmový olej získaný v souladu s fair trade zásadami?“

Koupil byste si potravinu obsahující palmový olej získaný v souladu s fair trade zásadami?	Počet odpovědí	% podíl
Určitě ano	65	15,4 %
Záleželo by na ceně	43	10,2 %
Záleželo by na druhu potraviny	94	22,3 %
Určitě ne	66	15,6 %
Nevím	154	36,5 %
Celkem	422	100 %

Tab. 14: Odpovědi na otázku 14. „Jaké rostlinné oleje používáte při vaření?“

Jaké rostlinné oleje používáte při vaření?	Počet odpovědí	% podíl
Slunečnicový	310	32,6 %
Řepkový	265	27,9 %
Olivový	269	28,3 %
Kokosový	95	10,0 %
Jiné	11	1,2 %
Celkem	950	100 %

Tabulky Tab. 15 a Tab. 16 vyjadřují číselné a procentuální zastoupení odpovědí na otázky 15 a 16, které zjišťují zájem respondentů o situaci lidí ze zemí třetího světa a ochotu respondentů pomáhat lidem z rozvojových zemí.

Na základě odpovědí na otázku „Zajímá vás situace v zemích třetího světa?“ bylo zjištěno, že 73 % dotazovaných odpovídá kladně a 27 % záporně. Jedna čtvrtina dotazovaných (25 %) lidem z rozvojových zemí nepomáhá a nechce pomáhat, 36 % dotazovaných ještě nepomáhají, ale jsou ochotni začít. Nejčastějším způsobem, jak respondenti lidem z rozvojových zemí pomáhají, je nákup jejich výrobků (25 %) a v menší míře následují dárcovské SMS (6 %), finanční prostředky (6 %) a dobrovolnická činnost (3 %).

Tab. 15: Odpovědi na otázku 15. „Zajímá vás situace v zemích třetího světa?“

Zajímá vás situace v zemích třetího světa?	Počet odpovědí	% podíl
Ano	307	72,7 %
Ne	115	27,3 %
Celkem	422	100 %

Tab. 16: Odpovědi na otázku 16. „Pomáháte nějakým způsobem lidem z rozvojových zemí?“

Pomáháte nějakým způsobem lidem z rozvojových zemí?	Počet odpovědí	% podíl
Finanční prostředky	25	5,9 %
Dárcovské SMS	27	6,4 %
Dobrovolnická činnost	11	2,6 %
Nákupem jejich výrobků	104	24,6 %
Nepomáhám, ale jsem ochoten začít	151	35,9 %
Nepomáhám a nechci	104	24,6 %
Celkem	422	100 %

6 DISKUZE

Sběr informací za pomoci dotazníkového šetření probíhal od září 2016 do března 2017. Dotazníky byly rozesílány mezi studenty středních a studenty a absolventy vysokých škol, dále do firem Jihomoravského kraje, Středočeského kraje a kraje Vysočina. K vyhodnocení bylo sesbíráno celkově 422 dotazníků.

Z celkového počtu dotazovaných tvoří 52 % ženy a 48 % muži. Necelá polovina dotazovaných spadá do věkové kategorie 21 – 30 let, přičemž průměrný věk respondentů je zhruba 28 let. To je ovlivněno skutečností, že velká část dotazníků byla rozdána mezi studenty a absolventy vysokých škol. Studenti tvoří jednu třetinu z celkového počtu dotazovaných. Polovina dotazovaných spadá do kategorie zaměstnaných. Dotazníky nebyly rozdávány pouze mezi mladší věkové kategorie, část respondentů je tvořena seniory. Necelá polovina respondentů uvádí jako svoje bydliště vesnici a jedna třetina respondentů pochází z velkoměsta.

Z celkového počtu vyplněných dotazníků vyplynulo, že program fair trade zná přes čtyři pětiny dotazovaných. Ve srovnání s dotazníkovým šetřením, které jsem provedla v roce 2015 v rámci své bakalářské práce (LIŠKOVÁ, 2015), a ze kterého vyplynulo, že program fair trade znaly dvě třetiny dotazovaných, došlo ke zvýšení povědomí o spravedlivém obchodu. Značný podíl na tomto výsledku tvoří převážně lidé mladších věkových kategorií. Respondenti vyšších věkových kategorií neměli téměř žádné povědomí o tomto programu. Mého dotazníkového šetření se však účastnilo pouze 30 respondentů nad 50 let. Navrhovala bych tedy udělat dotazníkové šetření, které by bylo zaměřeno pouze na respondenty starších věkových kategorií. Pokud by pak na základě takového šetření vyplynuly stejné závěry o nízkém povědomí starších lidí o této problematice, volila bych pak na základě takovýchto výsledků jako žádoucí zvýšit povědomí o spravedlivém obchodu celé široké veřejnosti, převážně se zaměřením na tuto kategorii. Zvýšit jejich povědomí by šlo několika způsoby, například umístěním letáčků o programu fair trade a jeho cílech do lékařských ordinací a nemocnic či začlenit problematiku spravedlivého obchodu a života lidí z rozvojových zemí do cestopisných a přírodovědných dokumentů vysílaných v lepších vysílacích časech.

Na základě výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že nejčastěji se respondenti o programu fair trade dovídají ve školách a srovnatelně často pak z tiskovin a z televizních a rozhlasových médií. Pokud tento údaj srovnám s údaji z dotazníkového šetření STUDÝNKOVÉ (2014), kdy dotazovaní občané znali program fair trade pouze

ze škol, od kamarádů a minimálně z médií, došlo během posledních čtyř let k osvětě a zvýšení propagace programu fair trade prostřednictvím tiskovin, médií, reklamy a marketingu. U médií došlo téměř ke dvojnásobnému zvýšení propagace programu fair trade. Co se tiskovin a propagace programu fair trade týče, došlo ještě k většímu navýšení. V roce 2013 program fair trade znal díky tiskovinám téměř nikdo, v současné době uvádí 13 % respondentů, že právě v tiskovinách se o programu fair trade dozvěděli. V oblasti propagace férového obchodu by se dalo využít ještě dalších marketingových a reklamních strategií, například propagovat program prostřednictvím plakátů v městských MHD. Dalším marketingovým tahem by mohla být propagace fairtradových výrobků pod záštitou známých výrobců a prodejců potravin. Tuto strategii využívá například firma Tchibo, které ve svém sortimentu vedle klasické kávy nabízí také kávu s logem fair trade.

Respondentů, kteří produkty spravedlivého obchodu kupují, je necelá polovina. Pokud tento údaj srovnám s výsledky své bakalářské práce (LIŠKOVÁ, 2015), tak i přesto, že se povědomí o programu fair trade zvýšilo, tak se procento respondentů, kteří tyto produkty kupují, nijak nezměnilo. Mezi respondenty je nejvíce oblíbená fairtradová čokoláda, káva a čaj. Dále jsou v menší míře respondenty poptávány fairtradové řemeslné výrobky a banány. Ve srovnání s údaji z mé bakalářské práce (LIŠKOVÁ, 2015) je respondenty nově poptáván i fairtradový med a oleje. Tento fakt kladně hodnotí záměr mé práce, a to zjistit, zda by byl zájem o palmový olej či výrobky obsahující palmový olej, který by byl získán v souladu s fairtradovými zásadami. Díky faktu, že začíná vznikat poptávka po fairtradových olejích, byť zatím malá, má palmový olej získaný v souladu se zásadami férového obchodování dobré předpoklady, aby se na našem trhu uchytil.

Více než dvě třetiny z dotazovaných, kteří fairtradové výrobky kupují, navštěvují za tímto účelem specializované prodejny. Pouze jedna čtvrtina respondentů nakupuje produkty férového obchodu v supermarketech a hypermarketech. V rámci České republiky však mají supermarkety a hypermarkety převahu nad ostatními druhy prodejen. I když došlo od předchozích let k určitému zlepšení portfolia a zvětšení sortimentu fairtradových produktů v supermarketech a hypermarketech, stále jsou v této oblasti možnosti a prostor, jak fairtradové produkty dostat více mezi zákazníky a zvýšit jejich prodejnost. Jednou z možností by mohlo být umístění samostatného regálu pouze se sortimentem fairtradových produktů ve vstupní části supermarketu,

kde by propagaci těchto produktů podporovaly hostesky, které by nabízely ochutnávky fairtradových produktů a současně by informovaly o základních principech programu fair trade. Problémem však stále zůstává široká a levnější nabídka stejných druhů produktů, kterých je v supermarketech a hypermarketech v současné době nepřeberné množství, a které se pohybují v nižších cenových relacích. Další možností, jak zvýšit prodejnost fairtradových výrobků by mohlo být začlenění jejich sortimentu do školních menz a bufetů.

Respondenti, kteří výrobky spravedlivého obchodu kupují, uvádějí jako nejčastější důvod nákupu, že chtějí pomáhat lidem z rozvojových zemí. Dalším důvodem dotazovaných pro nákup fairtradových produktů je kvalita výrobku, následuje jeho chuť a dále osobní zkušenosti s produkty férového obchodu. Na základě těchto výsledků vidím jako vhodný způsob, jak zvýšit prodejnost fairtradových produktů, zvýraznit na obalech produktů informace, jak program fair trade pomáhá lidem z rozvojových zemí, či přiložit příbalový letáček s těmito informacemi k fairtradovým produktům.

Dle výsledků dotazníkového šetření je pro téměř dvě třetiny respondentů při nákupu potravin nejvíce rozhodující složení surovin, ze kterých je potravina vyrobena. V menší míře se pak respondenti rozhodují podle ceny potraviny a podle značky produktu. Téměř dvě třetiny respondentů také sledují zastoupení rostlinných olejů v potravinách. Tento zájem o zastoupení surovin v potravinách opět pozitivně povzbuzuje záměr mé práce, a to a to zjistit, zda se lidé o palmový olej zajímají a zda by byli ochotni kupovat potraviny obsahující palmový olej, který by byl získán v souladu s fairtradovými zásadami.

Co se samotného palmového oleje týče, polovině respondentů nejvíce vadí ekologické dopady pěstování palmy olejně, další čtvrtině respondentů vadí působení palmového oleje na lidské zdraví. Ekologické dopady pěstování palmy olejně jsou jednoznačné a v mé literární rešerši i vědecky podložené. Negativní působení palmového oleje na lidské zdraví ve srovnání s působením ostatních rostlinných olejů však nikoliv. Dle mého názoru je palmový olej odsuzován respondenty hlavně díky masovému vlivu médií, které palmový olej označují jako levného zabijáka či hrozbu pro naše zdraví. Jistě, palmový olej konzumovaný v nadbytku, může být hrozbou pro naše zdraví, stejně to jako každý jiný olej. Bylo by tedy záhodné udělat více průzkumů o působení palmového oleje na lidské zdraví a více srovnání palmového oleje

s jinými druhy rostlinných olejů a tyto průzkumy a srovnání více zpropagovat a dostat mezi širokou veřejnost.

Jak již bylo v mé práci uvedeno, palmový olej se díky jeho vlastnostem stal populární přísadou většiny druhů průmyslově zpracovaných potravin. Tyto potraviny ale mimo vysokého obsahu palmového oleje či jiného oleje, obsahují také vysoké množství cukru, proto by v jídelníčku měly být zahrnuty co nejméně. Důležitá je celková střídmost v konzumaci potravin obsahující vysoké množství olejů a tuků, a jako nejvíce prospěšné se jeví jednotlivé druhy rostlinných olejů střídat a správně je používat.

Dvě třetiny dotazovaných již mají názor na to, zda by si koupili potravinu obsahující palmový olej získaný v souladu s fair trade zásadami. Nejvíce dotazovaným záleží na druhu potraviny, která by fairtradový palmový olej obsahovala, v menší míře pak i na ceně této potraviny. Pouze 16 % z celkového počtu respondentů by si potravinu obsahující fairtradový palmový olej určitě nekoupila. Tyto výsledky kladně odpovídají na hlavní otázky mé práce, a to otázky o zájmu občanů o palmový olej vyrobený v souladu se zásady fair trade, či o potravinu obsahující takto získaný palmový olej.

Nejčastějším rostlinným olejem používaným při vaření je pro respondenty olej slunečnicový, za ním hned následuje olej olivový a dále olej řepkový. V malé míře jsou mezi respondenty oblíbené i netradiční druhy olejů, jako je olej dýňový, sezamový, konopný, rýžový, lněný a bodlákový. Tyto netradiční druhy olejů, společně s olejem olivovým jsou nejvhodnější variantou pro studenou kuchyni. Pro smažení a fritování se palmový olej spolu se slunečnicovým jeví díky jejich stabilitě a vlastnostem jako nejvhodnější, naopak řepkový olej je vhodný pouze pro krátkodobou tepelnou úpravu. Z těchto informací lze opět konstatovat, že nejvíce prospěšné je jednotlivé druhy rostlinných olejů střídat a správně je používat.

Z výsledků dotazníkového šetření dále vyplynulo, že téměř tři čtvrtiny dotazovaných se zajímá o situaci lidí z rozvojových zemí a je ochotno nebo nějakým způsobem již těmto lidem pomáhá. Nejčastějším způsob pomoci u respondentů, kteří lidem z rozvojových zemí již pomáhají, je nákup výrobků od lidí ze zemí třetího světa. Tento druh pomoci by se do budoucna mohl ještě více podpořit rozšířením sortimentu fairtradových výrobků, kdy jednou z variant by právě mohl být fairtradový palmový olej či produkty, které by obsahovaly palmový olej získaný v souladu se zásadami spravedlivého obchodování. Další možností, jak by se produkty spravedlivého obchodu

daly více zpropagovat a jak by se dala zvýšit jejich prodejnost, by mohlo být vytvoření prodejních sítí obchodů jako je například síť obchodů MY FOOD nebo SKLIZENO. V těchto typech zařízení se lidé mohou zastavit na oběd nebo si potraviny pouze nakoupit. Stálo by tedy za úvahu vytvořit takovéto prodejní sítě pouze se sortimentem fairtradových výrobků, kde by si lidé mohli nakoupit fairtradové produkty či si dát oběd připravený pouze z těchto surovin.

6.1 Výnosnost versus plochy pěstovaných olejnin

Dle Baranyka (2010) může za ideálních klimatických podmínek výnosnost samotného palmového oleje dosáhnout až 5 t/ha, oproti tomu slunečnice dosahuje výnosu pouze 0,48 t/ha oleje a řepka 0,67 t/ha oleje. I když výnosnost palmy olejné výrazně přesahuje výnos jakýchkoliv jiných olejnatých plodin, z dlouhodobé perspektivy ale bude mít řepka a slunečnice výnos mnohem větší. Důvod, proč tomu tak z dlouhodobé perspektivy je, je uveden v následujícím odstavci.

Dle Koalice proti palmovému oleji (2016) jsou v mírném pásmu půdy většinou bohaté, na nichž lze pěstovat plodiny dlouhou dobu. Palma olejná se ale převážně pěstuje na půdách chudých nebo rašeliništích. Z takovéto půdy se během 20 až 60 let intenzivním pěstováním naprosto vyčerpají veškeré živiny i podzemní voda a palmové plantáže se přemění na neúrodnou step bez jakékoli funkce a možnosti dalšího využití. Nelze srovnávat častými dešti vyluhovanou a na živiny chudou půdu deštných lesů se zemědělskou půdou mírného pásu, která při správném způsobu obhospodařování může poskytovat úrodu tisíce let. Jeden hektar intenzivně pěstované palmy olejné tedy má několikanásobně větší výnos, nicméně jen po omezenou dobu. Naproti tomu řepku či slunečnici lze na živinově bohatých půdách mírného pásma pěstovat po stovky let.

Řešení ale nespočívá v nahrazení palmového oleje jinými druhy olejů. Na výrobu jiných olejů je ale také zapotřebí plocha, a to mnohem větší rozloha než na výrobu palmového oleje. U oleje řepkového jde o šestkrát větší rozlohu a u oleje slunečnicového o osmkrát větší rozlohu. Pokud bychom tedy chtěli ušetřit tropický prales tím, že místo palmového oleje začneme používat jiný druh oleje, musíme i suroviny pro výrobu jiného oleje někde vypěstovat, a tedy věnovat jeho výrobě mnohem větší plochu někde jinde (BARANYK, 2010, KOALICE PROTI PALMOVÉMU OLEJI, 2016).

6.2 Zhodnocení nejpoužívanějších rostlinných olejů současné doby

Co se týká složení jednotlivých tuků, obecně platí, že tuky s převahou nasycených mastných kyselin mají při zvýšené konzumaci negativní vliv na zdraví. Naopak tuky s převahou nenasycených mastných kyselin mají pozitivní vliv na zdraví, a to na hladinu cholesterolu v krvi a srdeční a cévní systém. Dalším kritériem pro hodnocení olejů a tuků je množství méně rizikové kyseliny palmitové a množství mnohem rizikovější kyseliny laurové, které mají výrazný vliv na hladinu cholesterolu v krvi. Dále je důležitý poměr nenasycených mastných kyselin skupiny Omega 6 a nenasycených mastných kyselin skupiny Omega 3. Ten by se měl pohybovat nejlépe okolo 4 : 1 ve prospěch Omega 6 mastných kyselin (SUCHÁNEK, 2016).

Složení mastných kyselin a obsah tokoferolu ve vybraných rostlinných olejích je znázorněno na obrázku 12 v přílohách.

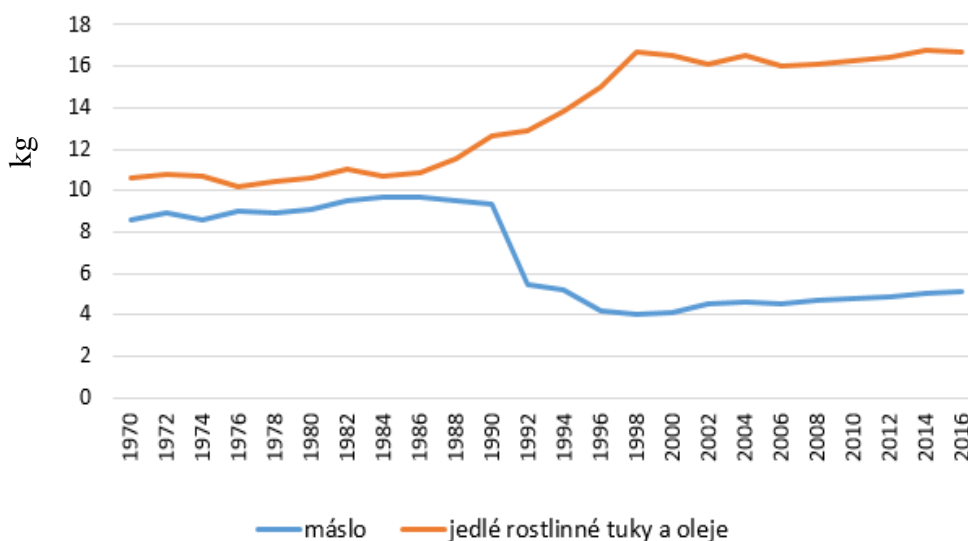
V porovnání s ostatními oleji má palmový olej velmi vysoký obsah kyseliny palmitové a kyseliny laurové, které sice zlepšují vstřebávání obsažených vitamínů, na druhé straně však podporuje ukládání tuku a možnost kornatění tepen. Z hlediska poměru Omega 6 a Omega 3 mastných kyselin vychází palmový olej také velmi nevýhodně, jelikož obsahuje pouze velmi malé množství Omega 3 mastných kyselin. Při nadměrné konzumaci je tedy palmový olej nebezpečný, a to opět ve vztahu k riziku zvyšování hladiny cholesterolu. Paradoxně však palmový olej obsahuje velmi vysoké množství tokoferolu, tedy vitamínu E, který působí proti vzniku vyšších hladin cholesterolu, a který je velmi důležitým antioxidantem. Je také stabilní, proto je vhodné jeho používání při tepelné úpravě potravin, aniž by se palmový olej přepaloval a ztrácel prospěšné přírodní látky. Lze konstatovat, že nejvíce prospěšné je jednotlivé druhy rostlinných olejů střídat a správně je používat. Také lze konstatovat, že palmový olej je obsažen v méně zdravých potravinách, kterých bychom měli konzumovat omezené množství.

Jedním z dalších úhlů pohledu, jak by se dalo pohlížet na důsledky rozmachu palmového průmyslu je časové porovnání nárůstu produkce a spotřeby palmového oleje se současným snížením spotřeby másla, tudíž i mléka, a s tím souvisejícím snížením početních stavů dojnic a ploch píceňin v rámci České republiky.

6.3 Spotřeba másla versus spotřeba ostatních rostlinných olejů

Jak je patrné z obrázku Obr. 13, zásadní změna v konzumaci a spotřebě tuků nastala po roce 1989 (ČSÚ, 2017). K nejvyššímu meziročnímu poklesu došlo v roce 1991 a trend snižování pokračoval i v dalších letech. Od roku 1990 klesla v České republice spotřeba másla téměř na polovinu. V roce 1990 činila spotřeba másla 9,3 kg na osobu, přičemž v roce 2016 byla spotřeba másla 5,1 kg na osobu. Naopak jedlé rostlinné tuky zaznamenaly mezi lety 1989 až 1998 markantní nárůst ve spotřebě. Jejich spotřeba se za stejné období vyšplhala z 12,6 kg na 16,7 kg a osobu. V tom stejném období, jak je patrné z obrázku 7, se rozmohl objem výroby palmového oleje. Na snížení spotřeby másla měla tedy vliv nabídka substitučních rostlinných tuků. Množství snížené ve spotřebě másla se objevilo ve spotřebě rostlinných tuků a olejů.

Spotřeba másla a jedlých rostlinných tuků a olejů na osobu a rok v České republice v období 1970 – 2016 v kilogramech je znázorněn na obrázku Obr. 13

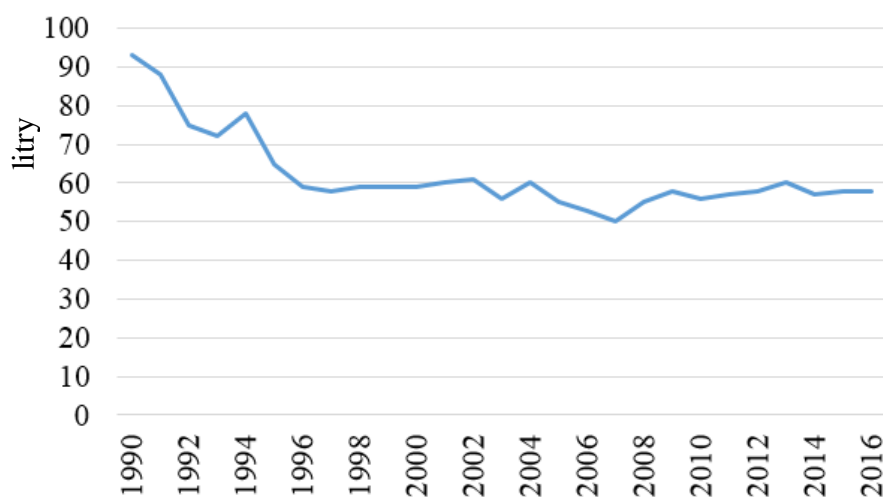

Obr. 13: Spotřeba másla a jedlých rostlinných tuků a olejů na osobu a rok v České republice v období 1970 – 2016 v kilogramech (zdroj: ČSÚ, 2017)

Se spotřebou másla samozřejmě souvisí i mléčná produkce. Ta od roku 1990 také zaznamenává pokles, a to jak ve spotřebě kravského mléka na osobu rok, tak i v celkové produkci mléka a výkupu mléka pro zpracování do mlékáren. V roce 1990 činila spotřeba kravského mléka 93 litrů na osobu a rok, dnes se spotřeba kravského mléka

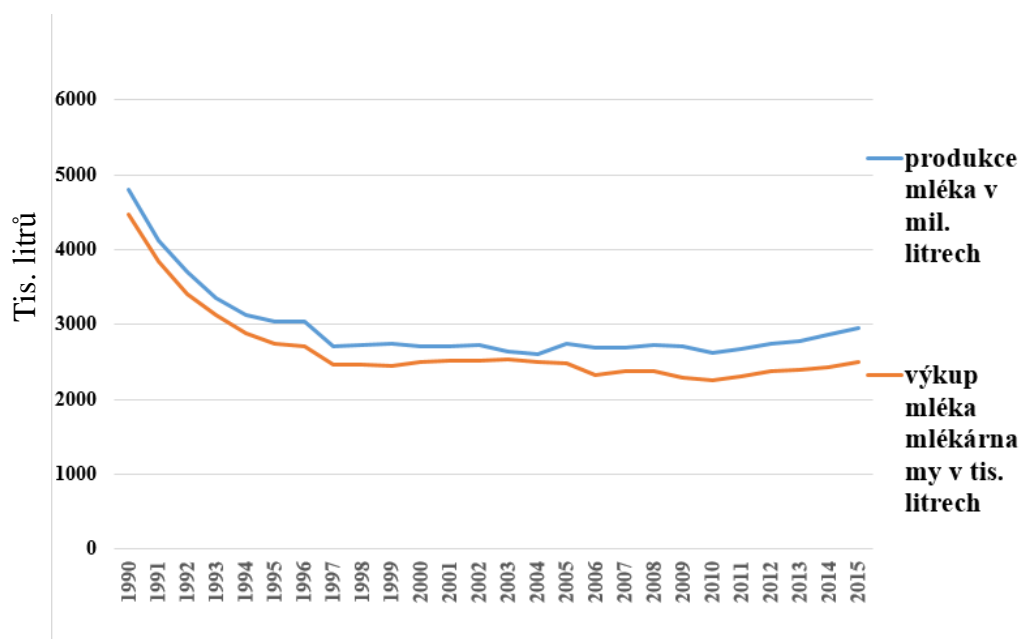
pohybuje okolo 58 litrů na osobu a rok. Mléčná produkce se v roce 1990 pohybovala v hodnotách 4 802 mil. litrů, přičemž v roce 2016 bylo vyprodukováno mléka pouze 2 946 mil. litrů. Obdobné snížení nastalo i v případě výkupu kravského mléka mlékárnami pro další zpracování, kdy v roce 1990 bylo mlékárnami vykoupeno 4 473 tis. litrů, a v roce 2016 spadlo množství vykoupeného mléka na 2 495 tis. litrů. Vývoj spotřeby, produkce a výkupu mléka je znázorněn na obrázcích 14 a 15 (ČSÚ, 2017, MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016).

Vývoj spotřeby kravského mléka (litr/osoba/rok) v rámci České republiky v letech 1990 – 2016 je znázorněn na obrázku Obr. 14

Obr. 14: Vývoj spotřeby kravského mléka v litrech na osobu a rok v rámci České republiky v letech 1990 – 2016 (zdroj: ČSÚ, 2017)

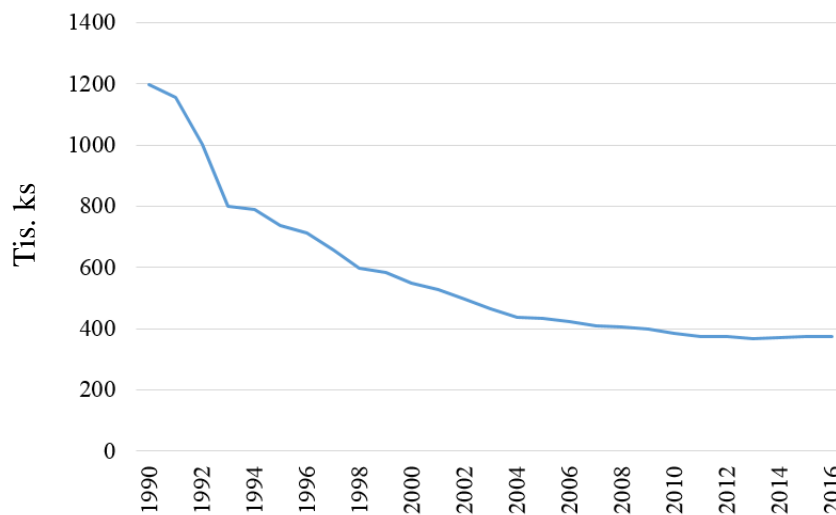
Vývoj produkce mléka a výkupu mléka mlékárnami v rámci České republiky v letech 1990 – 2015 je znázorněn na obrázku Obr. 15

Obr. 15: Vývoj produkce mléka v mil. litrech a vývoj výkupu mléka mlékárny v tis. litrech v rámci České republiky v letech 1990 – 2016 (zdroj: ČSÚ, 2017, MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016)

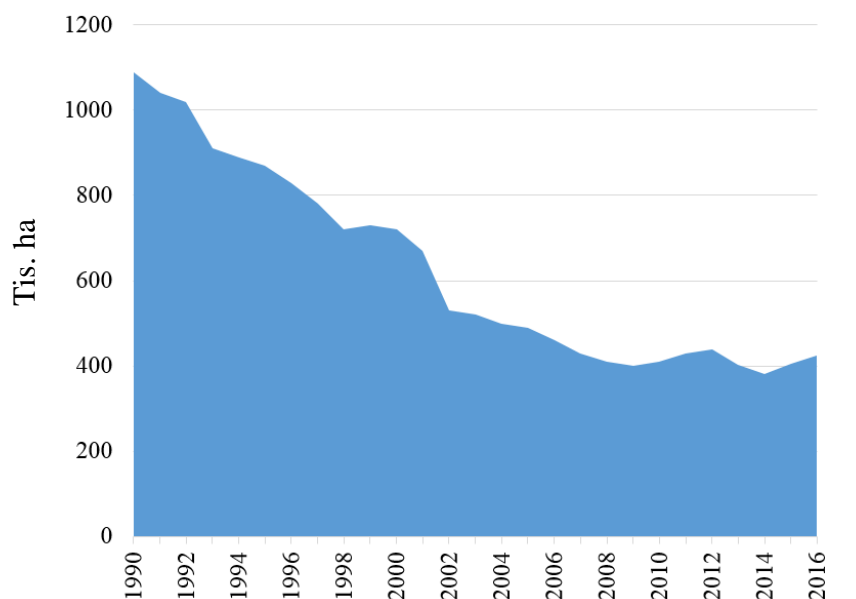
Na produkci mléka navazuje chov dojeného skotu a plochy pícnin v rámci České republiky. Chov skotu patří v posledních třiceti letech mezi výrazně regulované agrární odvětví, a to nejen v České republice, ale i v celé Evropské unii. Za posledních pár desítek let nabývá na významu rostlinná výroba, tedy podniky bez chovu hospodářských zvířat. Převyšují podniky zaměřené pouze na rostlinnou výrobu a podniků zaměřených na chov skotu značně ubylo a stále ubývá. Jak je patrné z obrázku 16, největší úbytky počtu dojených krav nastaly po roce 1990 a pokračovaly několik dalších let. Z původních 1200 tis. kusů dojnic, které se v České republice chovaly v roce 1990, pokles tento stav na necelých 40 tis. kusů. S tím termínově souvisí i snižování ploch pícnin, protože pícniny jsou vázány na podniky s živočišnou výrobou, jelikož jsou hlavním zdrojem výživy pro skot, a to jak v čerstvém, tak i v konzervovaném stavu. Jak je znázorněno na obrázku 17, od roku 1990 do roku 2016 poklesly plochy pícnin z původních 1090 tis. ha na současných 425 tis. ha. Velkou výhodou pícnin je jejich zúrodnovací schopnost na půdách. Aby se tedy předcházelo degradaci půdy a ztrátě půdní úrodnosti, musí se do osevních postupů na místo pícnin zařadit alespoň jetelotravní směsky či luskoviny nebo potřebné živiny nahradit hnojením (MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016).

Vývoj početních stavů dojnic (tis. ks) mezi lety 1990 – 2016 v České republice je znázorněn na obrázku Obr. 16

Obr. 16: Vývoj početních stavů dojnic (tis. ks) mezi lety 1990 – 2016 v České republice (zdroj: MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016)

Vývoj ploch pícnin v tis. ha pěstovaných na území České republiky v letech 1990 – 2016 je znázorněn na obrázku Obr. 17

Obr. 17: Vývoj ploch pícnin v tis. ha pěstovaných na území České republiky v letech 1990 – 2016 (zdroj: MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016)

Lze tedy z dostupných údajů konstatovat, že rozmach palmového průmyslu a zvýšení spotřeby rostlinných olejů, převážně palmového oleje, mohou mít za následek snížení spotřeby másla, spotřeby mléka, která vedla ke snížení početního stavu dojených krav, což zase vedlo ke snížení ploch víceletých píceň. Omezené pěstování píceň, převážně jetelovin, má dopady na zvýšenou erozi a omezenou infiltraci srážek. Toto vše se odehrálo obdobně termínově v průběhu posledních zhruba 30 let. Tyto skutečnosti pokrývají fakt, že rozvoj průmyslu v jedné části světa se může odrazit v zemích dalších částí světa.

7 ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo přiblížit problematiku fair trade a problematiku palmového oleje, provést dotazníkové šetření a zjistit informovanost a zájem občanů o program fair trade a dále zjistit zainteresovanost občanů v problematice výroby a spotřeby palmového oleje, zhodnotit důsledky spojené s produkcí palmového oleje a zformulovat návrhy, jak zmírnit dopady spojené s pěstováním palmy olejné, a jak využít palmový olej v programu fair trade. Dotazníkové šetření probíhalo od září 2016 do března 2017 a zúčastnilo se jej 422 respondentů.

Informovanost o programu fair trade je na velmi dobré úrovni, obzvláště mezi lidmi mladších věkových kategorií. Znalost programu fair trade zaostává pouze u starších věkových kategorií. To by se ale dalo změnit pomocí letáčků o tomto programu a jeho cílech umístěných v lékařských ordinacích či zařazení problematiky spravedlivého obchodu do televizních dokumentů vysílaných v lepších vysílacích časech. Jako potřebné se jeví zvýšení prodejnosti fairtradových produktů. Zde je dle mého názoru nejtěžejnější úloha supermarketů a hypermarketů, které mají v dnešní době drtivou převahu nad ostatními druhy prodejen. Pro zvýšení prodejnosti fair trade produktů v rámci supermarketů a hypermarketů bych volila umístění regálů s produkty fair trade do vstupní části těchto zařízení a současně i zapojení hostesek, které by nabízely ochutnávky produktů a dále by informovaly o cílech programu fair trade, a tím propagovaly produkty spravedlivého obchodu. Dobrým řešením by také mohlo být vytvoření prodejní sítě ve stylu obchůdků MY FOOD a SKLIZENO. Kdyby se celkově zvýšila poptávka po produktech spravedlivého, nejen v České republice, ale i v rámci celého světa, byla by zapotřebí zvýšit nabídka těchto produktů, čemuž by se museli přizpůsobit prodejci a výrobci fair trade produktů tím, že by byli nuceni zaměstnat více lidí ze zemí třetího světa a tím zlepšili jejich finanční situaci a zmírnila by se hranice chudoby.

V České republice již existují firmy, jejichž výrobky neobsahují palmový olej. Jsou to například kosmetické značky SynCare, Saloos. Mezi firmy vyrábějící potraviny bez palmového oleje patří například Sonnentor, Extrudo či Mixit. V posledních letech se v ČR dokonce otevřeli i některé bezpalmové restaurace a kavárny, například Fér Café bio kavárna či Domažlická jizba. Na podporu programu fair trade a palmového oleje vyrobeného v souladu s fairtradovými zásadami by bylo tedy záhodné vytvořit síť značek, prodejen či restaurací podobného stylu, jejichž sortiment by byl tvořen produkty

a potravinami, které by byly získány a vyrobeny pouze v souladu s fair trade zásadami, včetně produktů s obsahem palmového oleje označených ochrannou známkou fair trade.

Palmový olej je respondenty negativně vnímám především díky ekologickým dopadům jeho pěstování a dále také díky jeho vlivu na lidské zdraví. Za negativním vnímáním palmového oleje na lidské stojí především masový vliv médií. Jak již bylo v práci zmíněno, ekologické dopady pěstování palmy olejně jsou vědecky podloženy, negativní vliv palmového oleje na lidské zdraví nikoliv. Palmový olej konzumovaný v rozumné míře nikomu neublíží o nic víc, než jakýkoliv jiný rostlinný olej.

Jako nejvíce problematické se jeví ekologické dopady spojené s pěstováním palmy olejně. Možným řešením by bylo vytvořit pěstitelskou technologii palmy olejně, která by omezovala negativní dopady na životní prostředí a byla dlouhodobě udržitelná. Vhodný způsob pěstování může zastavit devastaci přírody a přispět k rozvoji místních sociálních vazeb. Taková technologie pěstování by mohla využít zásady fair trade programu a stát se jeho významnou součástí.

Největším stimulem pro zachování alespoň současné úrovně deštných pralesů a biodiverzity je poptávka spotřebitelů. Pokud spotřebitelé dají svým chováním na trhu najevo, že chtějí palmový olej vyráběný v souladu se zásadami fair trade a palmový olej pocházející z věrohodných a k životnímu prostředí šetrných zdrojů, palmový průmysl jej vyrobí.

Dále byla nalezena zajímavá časová souvislost mezi nárůstem produkce palmového oleje ve světě a poklesem spotřeby másla a také poklesem výměry víceletých píceň u nás. Právě pokles ploch víceletých píceň je uváděn jako jeden z důvodů snižování retenční schopnosti naší krajiny.

Závěrem bych ještě uvedla všechny zmíněné dopady pěstování palmy olejně do kontextu celosvětového plýtvání potravin. Je žalostné, že téměř jedna třetina vyrobených potravin se v rámci potravinového řetězce naprosto zbytečně vyhazuje. Z tohoto pohledu jsou negativní dopady současné produkce palmového oleje obzvláště smutné a nynější celosvětový potravinový systém je značně neefektivní.

Současná „moderní“ doba nám poskytuje neobyčejné možnosti k ochraně našeho světa, ale bohužel i k jeho ničení. Dříve lidé nemohli ovlivnit přírodu jinak než lokálně. Dnes nám naše vědomosti a technologie umožňují nevídané. Proto je třeba, abychom si co nejdříve uvědomili dopady svých činů a zacházeli s životním prostředím tak, aby sloužilo nejen nám právě teď, ale i budoucím generacím.

8 PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ALFRED R., AMBU L., NATHAN K. K. S. S., GOOSSENS B., 2001, Current status of Asian Elephants in Borneo [online]. [cit. 2017-02-28]. Dostupné z: <http://www.asesg.org/PDFfiles/2012/35-29-Alfred.pdf>

ANDĚRA M., 1998, *Ohrožená zvířata*, Vyd. 1. Praha. Aventinum, 180 s. ISBN 80-7151-061-0.

ASOCIACE PRO FAIR TRADE, 2011, *Fairtradové komunity – mezinárodní iniciativa označování míst, kde podporují fair trade*, informační leták, 7 s.

BARANYK P., 2010, *Olejniny*. Vyd. 1. Praha: Profi Press, 206 s. ISBN 978-80-86726-38-0.

BARANYK P., FÁRBY A., 2007, *Řepka: pěstování, využití, ekonomika*. Vyd. +. Praha: Profi Press, 208 s. ISBN 978-80-86726-26-7.

BLÁHOVÁ K., 2011, *Olivový olej a další oleje*. Vyd 1. Praha: Sun, 87 s. ISBN 978-80-7371-351-5.

BOLOGNA G., 2008, *Mizející zvířata*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 302 s. ISBN 978-80-242-2286-8.

BROWN E., JACOBSON M. F., 2005, *Cruel oil: How Palm Oil Harms Health, Rainforest & Wildlife*. Washington: Center for Science in the Public Interest [online]. [cit. 2017-01-17]. Dostupné z: <https://cspinet.org/resource/cruel-oil>

BUTLER R. A., 2011, *Spasí olejná palma svět?* [online]. [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: http://www.zoo-ostrava.cz/soubory_texty/502_1.pdf

CANNON J., 2016, *Higher incomes driving Indonesian smallholders to oil palm and rubber* [online]. [cit. 2016-12-15]. Dostupné z:

<https://news.mongabay.com/2016/11/higher-incomes-driving-indonesian-smallholders-to-oil-palm-and-rubber/>

ČOLAS D., 2013, *Dopady pěstování palmy olejné na životní prostředí a místní komunitu*, bakalářská práce. Olomouc, 2013. 52 s.

ČSÚ, 2017, *Rostlinné oleje a spotřeba másla* [online]. [cit. 2017-01-02]. Dostupný z: <https://www.czso.cz/>

DOTAZNÍK, 2007, *Jak na dotazník* [online]. [cit. 2017-01-06]. Dostupný z: <http://www.dotaznik-online.cz/>

DUBA N. A LOUŽEK M., 2009, *Rozvojové země: potřebují pomoc nebo volné trhy?*. Vyd. 1. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku. 83 s. ISBN 978-80-86547-74-9.

EFTA, 2017, *EFTA* [online]. [cit. 2017-02-11]. Dostupné z: <http://www.efta.int/>

EXNEROVÁ V., 2005, *Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají*. Praha: Člověk v tísni, 255 s. ISBN 80-86961-00-1.

FAIR TRADE, 2017, *Fair trade* [online]. [cit. 2017-01-02]. Dostupné z: <http://www.fairtrade.cz/>

FAIR TRADE CENTRUM, 2017, *Produkty fair trade* [online]. [cit. 2017-02-15]. Dostupné z: <http://www.fairtradecentrum.cz/>

FAIR TRADE ČESKO A SLOVENSKO, 2017, *Fair trade* [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://www.fairtrade-cesko.cz/>

FAIR TRADE FEDERATION, 2016, *Principy fair trade* [online]. [cit. 2017-01-17]. Dostupné z: <http://www.fairtradefederation.org/>

FAIR TRADE INTERNATIONAL, 2011, *Fairtrade International* [online]. [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <http://www.fairtrade.net/>

FAIRTRADOVÁ MĚSTA, 2017, *Fairtradová města v České republice* [online]. [cit. 2017-02-15]. Dostupné z: <http://www.fairtradovamesta.cz/>

FAO, 2017, *Přehled největších pěstitelů kakaových bobů* [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.fao.org/home/en/>

FLOCERT, 2016, *FLO* [online]. [cit. 2017-02-16]. Dostupné z: <http://www.flocert.net/>

FITZHERBETR E. B., STRUEBIQ M. J., MOREL A., DANIELSEN F., BRUHL C. A., DONALD P. F., PHALAN B., 2008, *How will oil palm expansion affect biodiversity?* [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18775582>

FORET M., 2008, *Marketingový průzkum: poznáváme svoje zákazníky*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 121 s. ISBN 978-80-251-2183-2.

FOSTER R., WILLIAMSON C. S., LUNN J., 2009, *Culinary oils and their health effects*. British Nutrition foundation: Nutrition Bulletin, 2009, vol. 34, no. 1, pp. 4-47.

GLOPOLIS, 2017, *Problematika palmového oleje* [online]. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z: <http://glopolis.org/cs/palmovy-olej/>

GOH K. J., WONG C. K., NG P. H. C., 2016, *Oil Palm*, Elsevier, Encyclopedia of Applied Plant Sciences, Second Edition, 3 (2016) pp. 382-390.

GREENPEACE, 2014, *Dobrý olej: Řešení ničivých průmyslových plantáží palmy olejné* [online]. [cit. 2017-02-22]. Dostupné z: <http://www.greenpeace.org/czech/Global/czech/P3/code/2014/Pralesy/Reseni-pro-pralesy/dobryolej.html>

HEJKRLÍK J., 2009, *Fair trade příležitost pro lepší svět, výroční zpráva 2009*. Asociace pro fair trade, Praha, 23 s.

HEJKRLÍK J., 2008, *Asociace pro fair trade, výroční zpráva 2008*. Asociace pro fair trade, Praha, 40 s.

HRONOVÁ, 2015, *Čokoládová země bez čokolády* [online]. [cit. 2017-03-13]. Dostupný z: <http://www.lideazeme.cz/clanek/cokoladova-zeme-bez-cokolady/>

KADLEC P., MELZUCH K., VOLDŘICH M., 2012, *Přehled tradičních potravinářských výrob: technologie potravin*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 569 s. ISBN 978-80-7418-145-0.

KIPLE F. K., ORNELAS C. K., 2000, *The Cambridge World History of Food* [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://cambridge.org/us/books/kiple/palmoil.pdf>

KOALICE PROTI PALMOVÉMU OLEJI, 2016, *Problematika palmového oleje* [online]. [cit. 2016-12-02]. Dostupné z: <http://stoppalmovemuoleji.cz/>

KOMÍNEK S., 2015, *Život s kávou*. Vyd 1. Brno: NaZemi. 25 s. ISBN 978-80-905409-7-2.

KUČEROVÁ J., PELIKÁN M., HŘIVNA L., 2007, *Zpracování a zbožiznalství rostlinných produktů*. Vyd. 1. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 122 s. ISBN 978-80-7375-088-6.

LAMBERTINY, 2000, *A Naturalist's Guide to the Tropics*, Vyd. 1. The University of Chicago Press, 338 s. ISBN 978-0-22646-828-0

LEOWINATA D., 2016, *Borneo conservationists and top oil palm firm work to help orangutans* [online]. [cit. 2012-12-15]. Dostupné z: <https://news.mongabay.com/2016/08/borneo-conservationists-and-top-oil-palm-firm-work-to-help-orangutans/>

LÍŠKOVÁ M., 2015, *Možnost uplatnění a význam vybraného „fair trade“ produktu v ČR*, bakalářská práce. Brno, 2014. 61 s.

MÁLEK B., ANDR J., JURSIK M., 2013, *Slunečnice: technologie pěstování*. Vyd. 1. České Budějovice: Kurent. 125 s. ISBN 978-80-87111-41-3.

MATTSSON B., CEDERBERG CH., 2008, *Agricultural land use in life cycle assessment (LCA): case studies of three vegetable oil crops*, Elsevier, Journal of Cleaner Production 8 (2000) pp. 283-292.

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016, *Olejniny* [online]. [cit. 2016-12-27]. Dostupné z: <http://eagri.cz/>

NAZEMI, 2017, *Fair trade, organizace RSPO* [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://www.nazemi.cz/>

NAZEMI, 2010, *Historie fair trade* [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://stary.fairtrade.cz/>

NESTLÉ, 2017, *Společnost Nestlé a palmový olej* [online]. [cit. 2017-2-14]. Dostupné z: <https://www.nestle.cz/cz/o-nestle/zeptejte-se/palmovy-olej-ve-vyrobcich>

NORBERG J., 2006, *Globalizace*. Vyd. 1. Praha: Alfa Publishing, 203 s. ISBN 80-86851-32-x.

NOWAK B. A SCHULZOVÁ B., 2002, *Tropické plody: biologie, využití, pěstování a sklizeň*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 239 s. ISBN 80-242-0785-0.

OBIRE O., PUTHETI R. R., 2009, *The oil Palm tree: A renewable energy in poverty eradication in developing countries* [online]. [cit. 2017-03-17]. Dostupný z: <http://ditonline.info/index.php/ditonline/article/viewFile/1433/951.pdf>

POKU K., 2002, *Small-Scale Palm Oil Processing in Africa*. Vyd. 148. Food and Agriculture Organization of The United Nations: FAO Agricultural Services Bulletin. 56 s. ISBN 92-5-104859-2.

RANSOM D., 2011, *Fair trade*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 137 s. ISBN 978-80-7239-258-2.

RANSOM D., 2006, *The no-nonsense guide to fair trade*. New ed. Oxford: New Internationalist Publications, 142 p. ISBN 978-1-904456-43-8.

RAVEN P. H., HASSENZAH D. M., BERG L. R., 2013, *Environment: international student version*, Vyd. 8. Singapore: Wiley, 472 s. ISBN 978-1-118-09237-8.

RENARD M., 2003, *Fair trade: quality, market and convention*, Journal of Rural Studies 19 (2003) 87-96.

ROHWER J. G., 2006, *Tropické rostliny*. Vyd. 2. Praha: Knižní klub, 286 s. ISBN 80-242-1652-3.

ROZVOJOVKA, 2016, *Globální problémy* [online]. [cit. 2017-02-15]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/globalni-problemy/>

RSPO, 2016, *Organizace RSPO* [online]. [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <http://www.rspo.org/>

RYBKA V., RYBKOVÁ R., 2008, *Palmy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 108 s. ISBN 978-80-247-2341-9.

SASWATTECHA K., KROEZE C., JAWJIT W., HEIN L., 2016, *Options to reduce environmental impacts of palm oil production in Thailand*, Elsevier, Journal of Cleaner Production 137 (2016) pp. 370-393.

SETIAWAN E. N., MARYUDI A., PURWANTO R. H., LELE G., 2016, *Opposing interests in the legalization of non-procedural forest conversion to oil palm in Central Kalimantan, Indonesia*, Elsevier, Land Use policy 58 (2016) pp. 472-481.

SPOLEČNOST PRO FAIR TRADE A ROZVOJOVÉ VZDĚLÁNÍ, 2006, *Informační manuál o fair trade*, 30 s.

SUCHÁNEK P., 2016, *Fórum zdravé výživy: Palmový olej a naše zdraví* [online]. [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.fzv.cz/>

SUSANTI A., MARYUDI A., 2016, *Development narratives, notions of forest crisis, and boom of oil palm plantations in Indonesia*, Elsevier, Forest Policy and Economics 73 (2016) pp. 130-139.

ŠLÉGR J., 2006, *Přes pralesy k ledovcům*. Vyd 1. Praha: Baset, 257 s. ISBN 80-7340-081-2.

TAYLOR P., 2004, *In the market but not of it: Fair trade coffee and forest stewardship council certification as market-based social chase*, World Development Vol. 33, No. 1, pp. 129-147

TICHÁ M., VYZÍNOVÁ P., SKLÁDANKA J., VRZALOVÁ J., 2017, *Rostlinná výroba: olejniny* [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://www.zemedelskekomodity.cz/index.php/roslinna-vyroba-menu/olejniny>

TRADICRAFT, 2017, *Cile fair trade* [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://www.traidcraft.co.uk/>

UNILEVER, 2017, *Problematika palmového oleje* [online]. [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: <https://www.unilever.com/sustainable-living/the-sustainable-living-plan/reducing-environmental-impact/sustainable-sourcing/transforming-the-palm-oil-industry/>

UNITED STATES DEPARTMENT OF AGRICULTURE, 2015, *Indonesia: Oilseeds and Products Update* [online]. [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <http://www.fas.usda.gov/data/indonesia-oilseeds-and-products-update-1>

USDA, 2016, *Indonesia Oilseeds and Products Annual Report 2016*, [online]. [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome>

VALÍČEK P., 2002, *Užitkové rostliny tropů a subtropů*, Vyd. 2. Praha: Academia, 486 s. ISBN 80-200-0939-6.

WAISOVÁ Š., 2006, *Chudoba a bohatství v současném světě: sborník z konference*. Vyd. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 159 s. ISBN 80-86898-86-5.

WILDBURGER CH., MANSOURIAN S., 2015, *Forest and Food: Adressing hunger and nutrition across sustainable landscapes*. Vyd. 1. Openbook publishers. ISBN 978-1-78374-193-9.

WORLD FAIR TRADE ORGANISATION, 2014, *World fair trade organisation* [online]. [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: <http://www.wfto.com/>

WORLD RESOURCES INSTITUTE, 2017, *Produkce skleníkových plynů v Indonésii* [online]. [cit. 2016-12-14]. Dostupné z: <http://www.wri.org/>

WWF, 2016, *Problematika palmového oleje* [online]. [cit. 2016-12-14]. Dostupné z: <http://www.wwf.org>

ZA FÉROVÉ BANÁNY!, 2017, *Produkty fair trade* [online]. [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: <http://www.zaferovebanany.cz/>

9 SEZNAM TABULEK A GRAFICKÝCH PŘÍLOH

9.1 Seznam tabulek

Tab. 1: Odpovědi na otázku 1. „Pohlaví“

Tab. 2: Odpovědi na otázku 2. „Věk“

Tab. 3: Odpovědi na otázku 3. „Zaměstnání“

Tab. 4: Odpovědi na otázku 4. „Jaký je počet obyvatel vašeho bydliště?“

Tab. 5: Odpovědi na otázku 5. „Víte, co je fair trade?“

Tab. 6: Odpovědi na otázku 6. „Odkud znáte program fair trade?“

Tab. 7: Odpovědi na otázku 7. „Jaké fair trade produkty kupujete?“

Tab. 8: Odpovědi na otázku 8. „Kde nakupujete fair trade produkty nejčastěji?“

Tab. 9: Odpovědi na otázku 9. „Proč kupujete fair trade produkty?“

Tab. 10: Odpovědi na otázku 10. „Co je pro vás rozhodující při nákupu potravin?“

Tab. 11: Odpovědi na otázku 11. „Sledujete ve složení potravin zastoupení olejů použitých při výrobě?“

Tab. 12: Odpovědi na otázku 12. „Jak vnímáte zastoupení palmového oleje v potravinách?“

Tab. 13: Odpovědi na otázku 13. „Koupil byste si potravinu obsahující palmový olej získaný v souladu s fair trade zásadami?“

Tab. 14: Odpovědi na otázku 14. „Jaké rostlinné oleje používáte při vaření?“

Tab. 15: Odpovědi na otázku 15. „Zajímá vás situace v zemích třetího světa?“

Tab. 16: Odpovědi na otázku 16. „Pomáháte nějakým způsobem lidem z rozvojových zemí?“

Tab. 17: Struktura prodávaných výrobků v systému fair trade (zdroj: FAIR TRADE ČESKO A SLOVENSKO, 2017)

9.2 Seznam grafických příloh

Obr. 1: Logo WFTO (zdroj: WORLD FAIR TRADE ORGANISATION, 2014)

Obr. 2: Logo EFTA (zdroj: EFTA, 2017)

Obr. 3: Ochranná známka fair trade (zdroj: FAIR TRADE, 2017)

Obr. 4: Logo Asociace pro fair trade (zdroj: HEJKRLÍK, 2009)

Obr. 5: Logo NaZemi (zdroj: NAZEMI, 2017)

Obr. 6: Přehled možného využití palmy olejné (zdroj: BROWN A JACOBSON, 2005)

Obr. 7: Celosvětový objem výroby palmového oleje mezi lety 1985 – 2015 v mil. tun (zdroj: USDA, 2016)

Obr. 8: Přehled hlavních producentů palmového oleje v roce 2015 (zdroj: USDA, 2016)

Obr. 9: Globální spotřeba palmového oleje v roce 2015 (zdroj: USDA, 2016)

Obr. 10: Celosvětová spotřeba nejvýznamnějších rostlinných olejů mezi lety 2000 – 2015 v mil. tun (zdroj: USDA, 2016)

Obr. 11: Certifikát RSPO (zdroj: KOALICE PROTI PALMOVÉMU OLEJI, 2016)

Obr. 12 Složení mastných kyselin a obsah tokoferolu ve vybraných rostlinných olejích (zdroj: SUCHÁNEK, 2016)

Obr. 13: Spotřeba másla a jedlých rostlinných tuků a olejů na osobu a rok v České republice v období 1970 – 2016 v kilogramech (zdroj: ČSÚ, 2017)

Obr. 14: Vývoj spotřeby kravského mléka v litrech na osobu a rok v rámci České republiky v letech 1990 – 2016 (zdroj: ČSÚ, 2017)

Obr. 15: Vývoj produkce mléka v mil. litech a vývoj výkupu mléka mlékárnami v tis. litrech v rámci České republiky v letech 1990 – 2016 (zdroj: ČSÚ, 2017, MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016)

Obr. 16: Vývoj početních stavů dojnic (tis. ks) mezi lety 1990 – 2016 v České republice (zdroj: MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016)

Obr. 17: Vývoj ploch pícnin v tis. ha pěstovaných na území České republiky v letech 1990 – 2016 (zdroj: MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016)

10 PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Obr. 12 Složení mastných kyselin a obsah tokoferolu ve vybraných rostlinných olejích (zdroj: SUCHÁNEK, 2016)

Obr. 18: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 1. „Pohlaví“

Obr. 19: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 2. „Věk“

Obr. 20: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 3. „Zaměstnání“

Obr. 21: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 4. „Jaký je počet obyvatel vašeho bydliště?“

Obr. 22: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 5. „Víte, co je fair trade?“

Obr. 23: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 6. „Odkud znáte program fair trade?“

Obr. 24: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 7. „Jaké fair trade produkty kupujete?“

Obr. 25: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 8. „Kde nakupujete fair trade produkty nejčastěji?“

Obr. 26: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 9. „Proč kupujete fair trade produkty?“

Obr. 27: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 10. „Co je pro vás rozhodující při nákupu potravin?“

Obr. 28: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 11. „Sledujete ve složení potravin zastoupení olejů použitých při výrobě?“

Obr. 29: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 12. „Jak vnímáte zastoupení palmového oleje v potravinách?“

Obr. 30: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 13. „Koupil byste si potravinu obsahující palmový olej získaný v souladu s fair trade zásadami?“

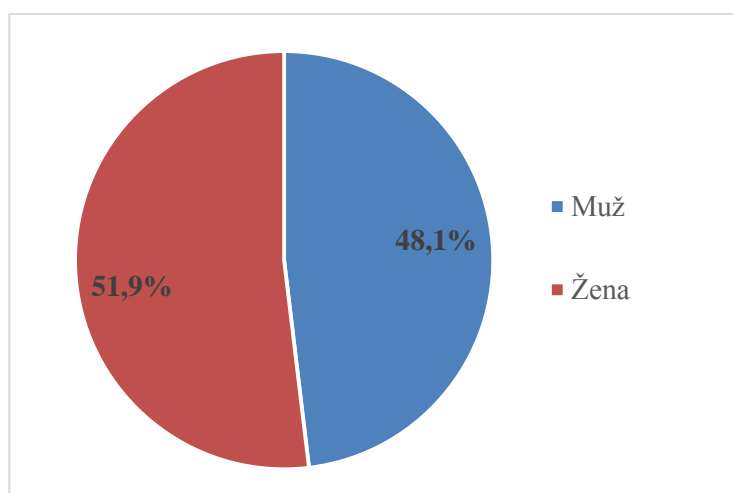
Obr. 31: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 14. „Jaké rostlinné oleje používáte při vaření?“

Obr. 32: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 15. „Zajímá vás situace v zemích třetího světa?“

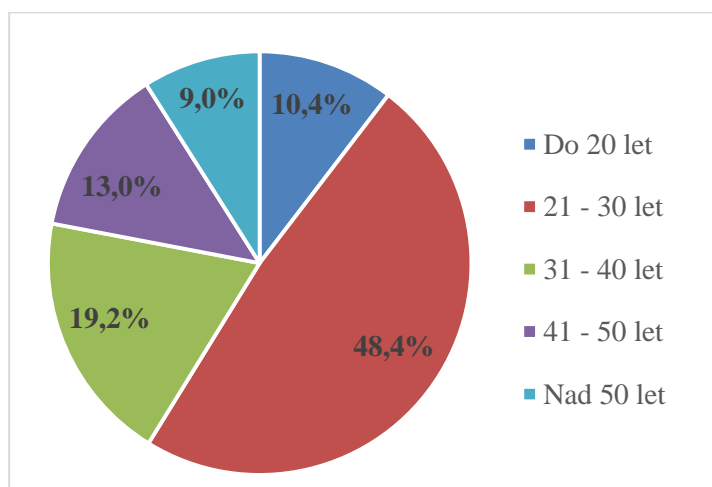
Obr. 33: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 16. „Pomáháte nějakým způsobem lidem z rozvojových zemí?“

	Palmový olej	Řepkový olej	Slunečnicový olej	Olivový olej	Sojový olej	Kokosový olej
SFA (%)	44 - 56	5 - 10	9 - 17	8 - 26	14 - 20	88 - 94
MUFA (%)	36 - 42	52 - 76	13 - 41	54 - 87	18 - 26	5 - 9
PUFA (%)	9 - 13	22 - 40	42 - 74	4 - 22	55 - 68	1 - 2
SFA/MUFA/PUFA	4,5 : 3,5 : 1,0	0,2 : 2,0 : 1,0	0,2 : 0,5 : 1,0	1,3 : 5,4 : 1,0	0,3 : 0,4 : 1,0	61,0 : 4,7 : 1,0
Laurová kyselina (%)	< 0,2	0	0	0	0,2	6
Palmitová kyselina (%)	45	4,5	6,5	11,5	10	18
Stearová kyselina (%)	8	1,5	5	2,5	0	9
Palmitolejová kyselina (%)	< 0,6	0,5	0,5	1,5	< 1	0,1
Linolová kyselina (omega 6, %)	10	21	63	9,5	56	1,6
Linolenová kyselina (omega 3, %)	< 0,5	10	< 0,3	< 1,5	8	0
Tokoferol (mg/kg)	600 - 1 000	378 - 800	330 - 905	60 - 80	1 600 - 2 000	60 - 80

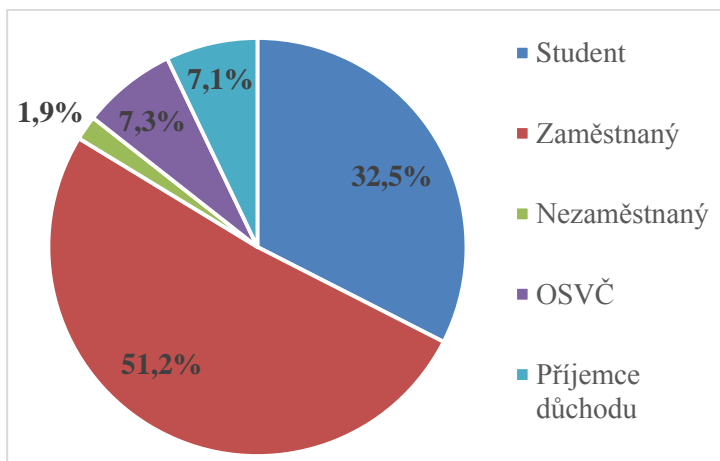
Obr. 12 Složení mastných kyselin a obsah tokoferolu ve vybraných rostlinných olejích (zdroj: SUCHÁNEK, 2016)

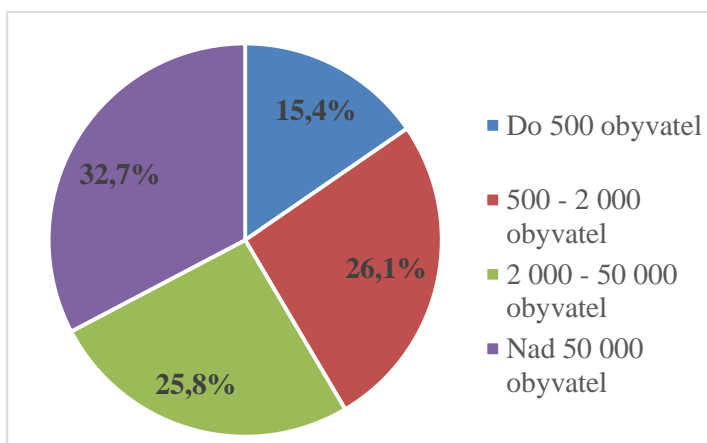
Obr. 18: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 1. „Pohlaví“

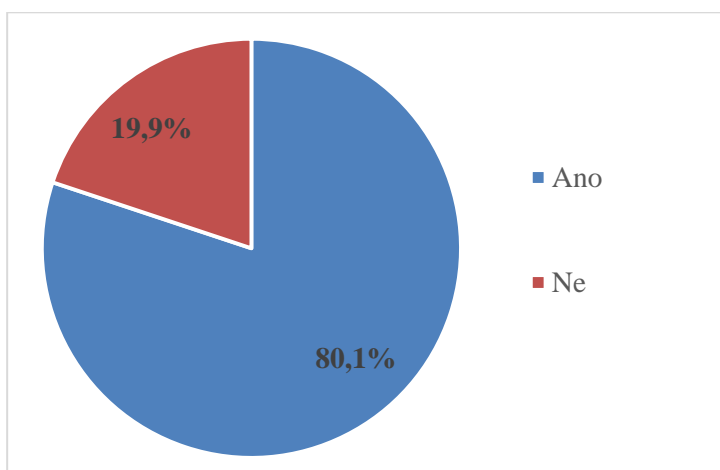
Obr. 19: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 2. „Věk“

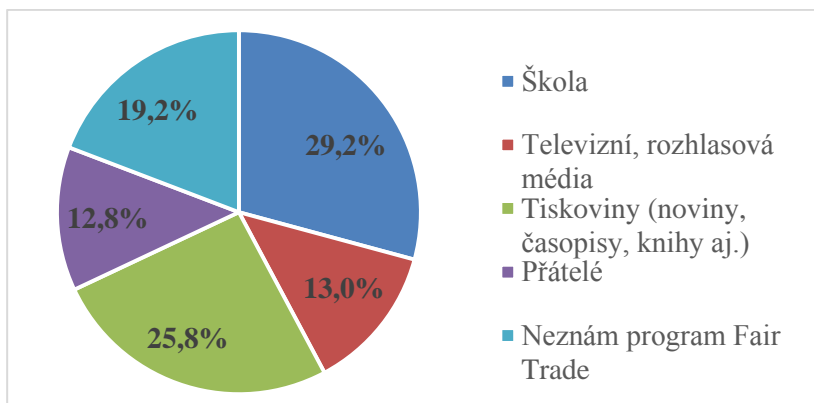
Obr. 20: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 3. „Zaměstnání“

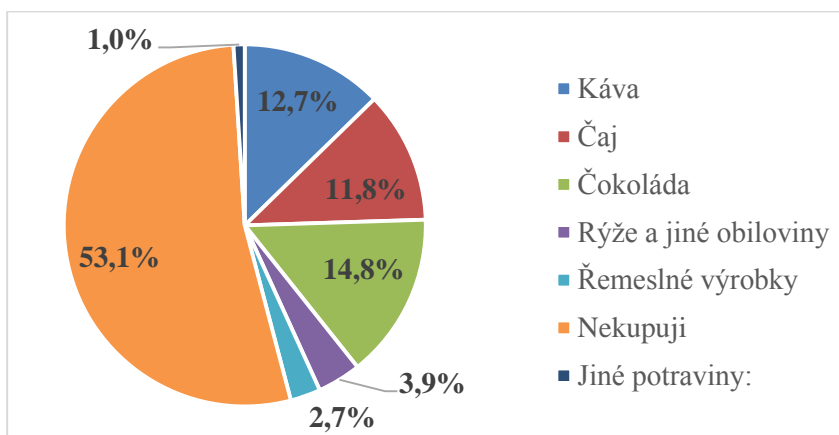
Obr. 21: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 4. „Jaký je počet obyvatel vašeho bydliště?“

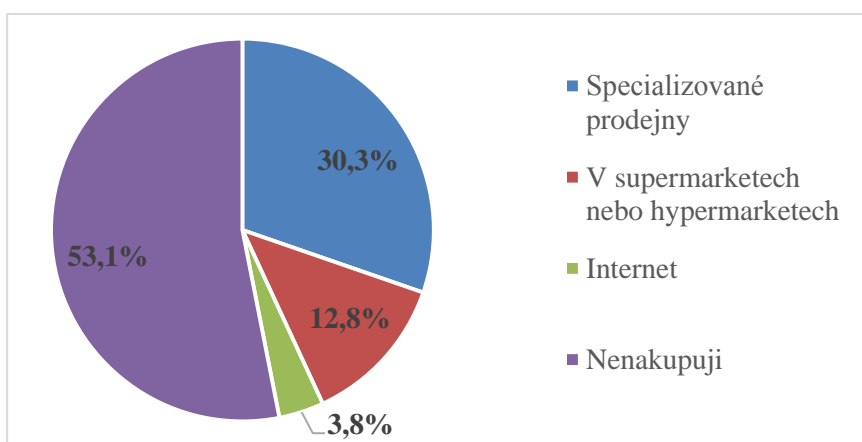
Obr. 22: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 5. „Víte, co je fair trade?“

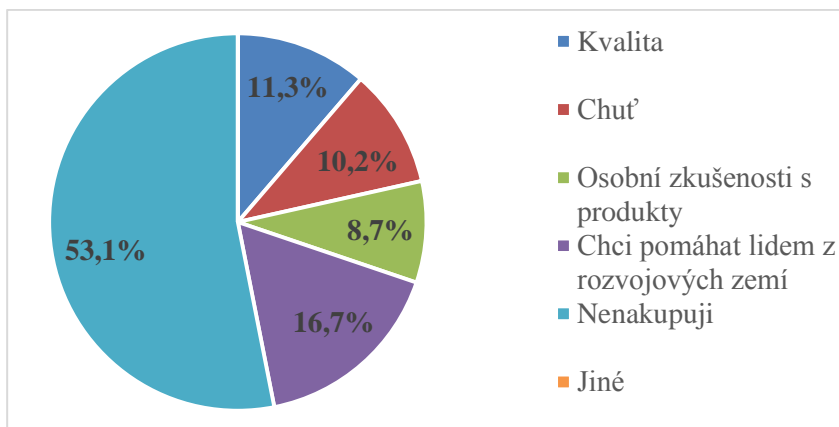
Obr. 23: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 6. „Odkud znáte program fair trade?“

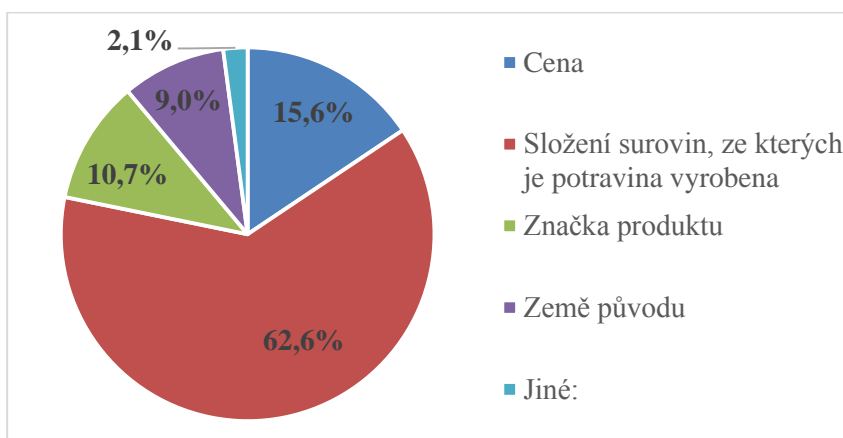
Obr. 24: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 7. „Jaké fair trade produkty kupujete?“

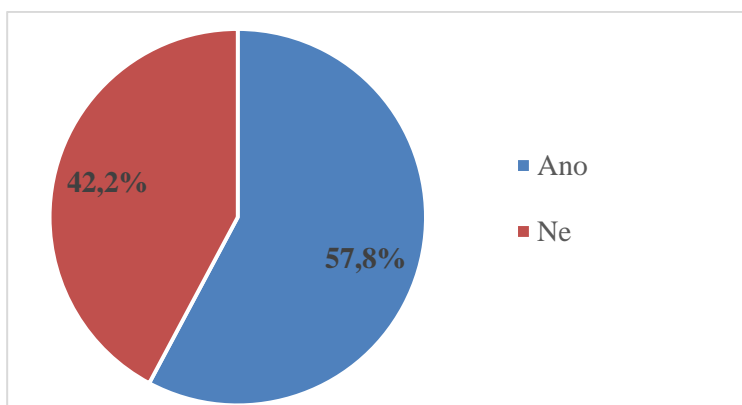
Obr. 25: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 8. „Kde nakupujete fair trade produkty nejčastěji?“

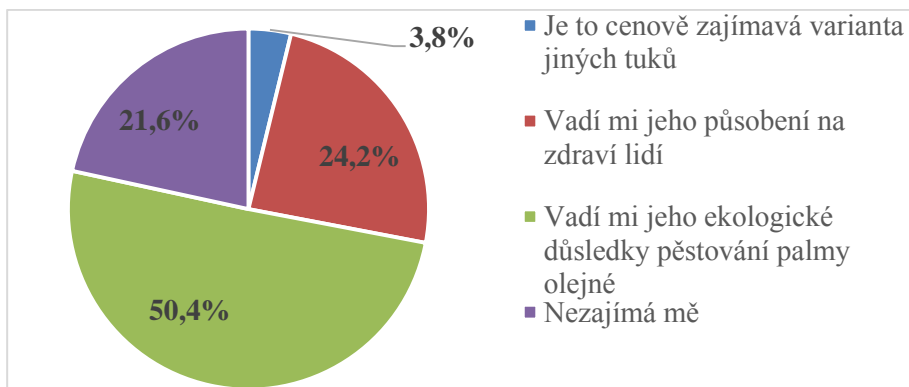
Obr. 26: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 9. „Proč kupujete fair trade produkty?“

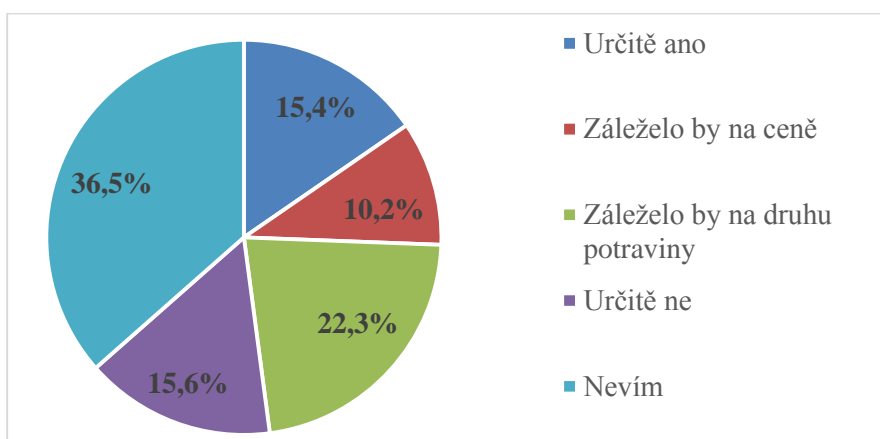
Obr. 27: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 10. „Co je pro vás rozhodující při nákupu potravin?“

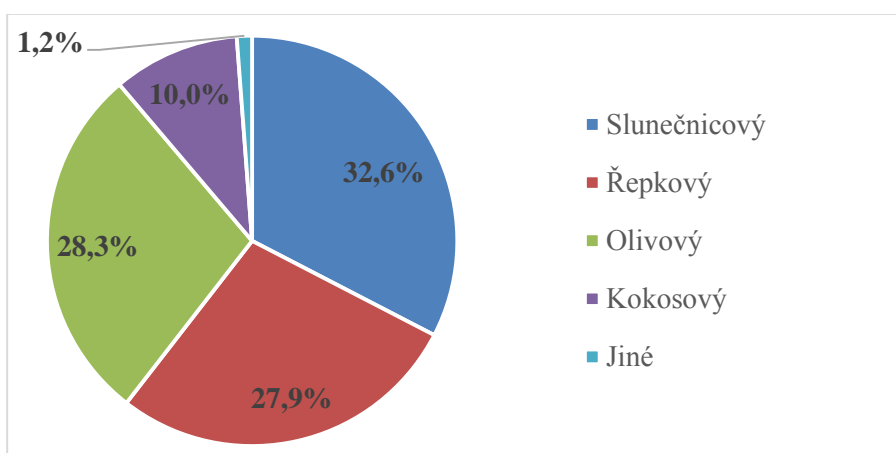
Obr. 28: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 11. „Sledujete ve složení potravin zastoupení olejů použitých při výrobě?“

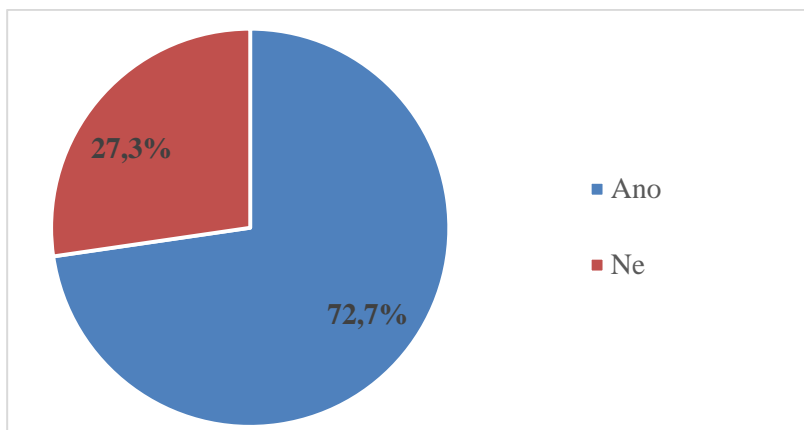
Obr. 29: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 12. „Jak vnímáte zastoupení palmového oleje v potravinách?“

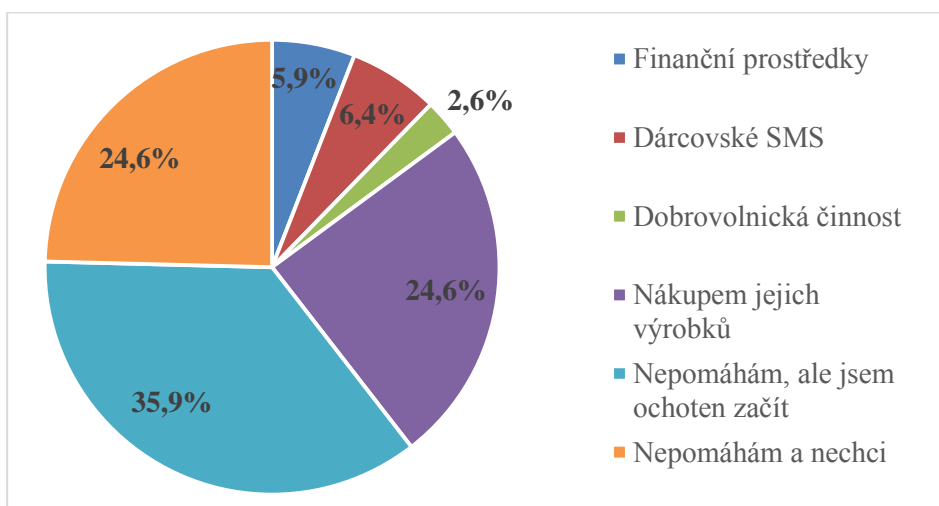
Obr. 30: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 13. „Koupil byste si potravinu obsahující palmový olej získaný v souladu s fair trade zásadami?“

Obr. 31: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 14. „Jaké rostlinné oleje používáte při vaření?“

Obr. 32: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 15. „Zajímá vás situace v zemích třetího světa?“

Obr. 33: Procentuálně vyjádřený podíl odpovědí na otázku 16. „Pomáháte nějakým způsobem lidem z rozvojových zemí?“